

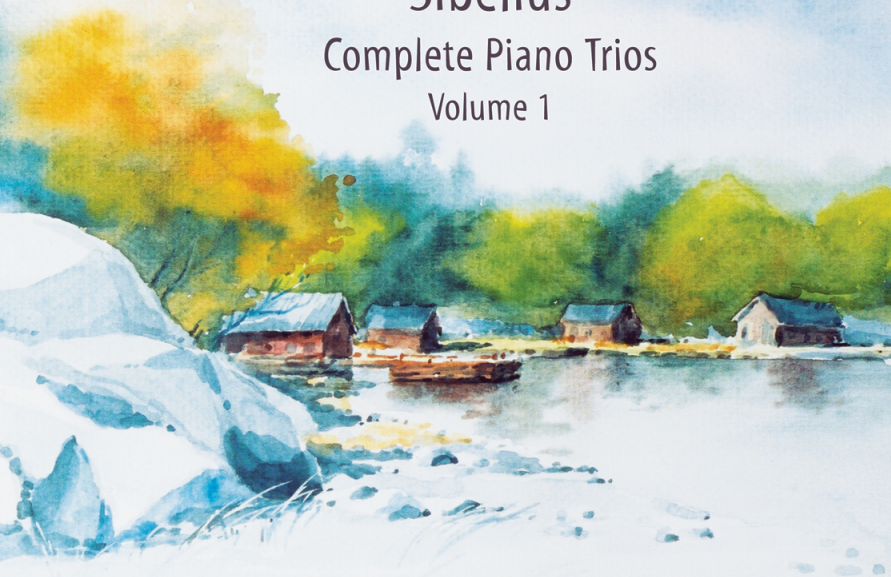

CD-1282 DIGITAL

Sibelius

Complete Piano Trios

Volume 1

Jaakko Kuusisto violin Satu Vänskä violin
Marko Ylönen cello Folke Gräsbeck piano

SIBELIUS, Johan (Jean) Christian Julius (1865-1957)

Complete Piano Trios – Volume 1

Trio in G major , JS 205 (1883) <i>(M/s)</i> for two violins and piano		10'05
[1] I. <i>Andante – Allegro</i>		4'03
[2] II. <i>Adagio</i>		4'28
[3] III. <i>Vivace</i>		1'27
[4] [Menuetto] in D minor (1882-85) <i>(M/s)</i> for violin, cello and piano		1'07
[5] Menuetto in F major , JS 126 (1883) <i>(M/s)</i> for two violins and piano		2'07
[6] [Andante] – Adagio – Allegro maestoso (1883-85) <i>(M/s)</i> for violin, cello and piano		3'53
Piano Trio in A minor , JS 206 (1884) <i>(M/s)</i>		20'59
[7] I. <i>Allegro con brio</i>		6'24
[8] II. <i>Andante</i>		9'13
[9] III. <i>Menuetto</i>		5'12
[10] [Moderato] in A minor (1885) <i>(M/s)</i> for violin, cello and piano		3'09

[11] [Allegro] in C major (1885) <i>(M/s)</i>	1'40
for violin, cello and piano	
[12] Allegro in D major , JS 27 (1886) <i>(M/s)</i>	3'16
for violin, cello and piano	
[13] [Andantino] in A major (1886) <i>(M/s)</i>	2'18
for violin, cello and piano [one bar added by Jaakko Kuusisto]	
Piano Trio in A minor, 'Hafträsk' , JS 207 (1886) <i>(M/s)</i>	21'59
[14] I. <i>Allegro maestoso</i>	8'35
[15] II. <i>Andantino</i>	4'20
[16] III. Scherzo. <i>Vivace</i>	2'40
[17] IV. Rondo	6'10

Jaakko Kuusisto, violin

Satu Vänskä, violin (tracks 1-3, 5)

Marko Ylönen, cello (all except tracks 1-3, 5)

Folke Gräsbeck, piano

All works are World Première Recordings

(manuscripts in Helsinki University Library)

Sibelius left some of the pieces on this CD without title or tempo marking. These works are identified here with 'working titles' based on their musical character and style; these are listed within [square brackets]. The 'working titles' are intended to be as neutrally objective as the indications as to key.

Jean Sibelius composed what was probably his first multi-movement work in August 1883, at the age of 17, and we are proud to present its world première recording on this CD: the *Trio in G major for two violins and piano*, JS 205. Sibelius wrote from Kalalahti, near Hämeenlinna, to his uncle Pehr on 25th August 1883: 'I have made a small attempt to compose. One trio for two violins and piano is completely ready; it is in G major and is eight pages long. I am busy writing out the instrumentation for another trio. The compositions are, of course, very bad, but on rainy days it is fun to have something to work on. – The day before yesterday in the evening I returned home from hunting in Kalvola; we got two wood grouse, six hares, one black grouse, and two moor hens.'

The first movement of the trio has an introduction that starts with a solemn, dramatic *fortissimo* outburst, as in some Viennese Classical symphonies. This festive opening in A minor might seem like an excessively grandiose gateway to a relatively small, elegant, three-movement trio, but we can regard it as a worthy gateway to all of Sibelius's production of large-scale compositions. In some more recent catalogues, a question mark has been appended to the key of G major; some of them call it 'Trio in different keys'. Sibelius was surprisingly liberal in his choice of keys in the works that predate the *String Quartet in E flat major*, JS 184 (1885).

Key plan of the *Trio in G major*

Movement	Begins in	Ends in
I. [Introduction] <i>Andante</i> <i>Allegro</i>	A minor G major	G major D minor
II. <i>Adagio</i>	C major	F major
III. <i>Vivace</i>	D major	D minor

The best feature of the whole work is its skilful writing for the two violins; Sibelius's experience as a duo performer has clearly left its traces. He explained in a letter to his uncle Pehr on 20th June 1882 that he had played duets with Anna Tigerstedt (1860-1946), and in all likelihood she was also present to try out the newly written *Trio in G major*. Another possible participant was Sibelius's school-friend August Ferdinand Ringvall (1865-1941); we have no evidence, however, that the work was ever actually performed. In a letter to his uncle Pehr dated 11th January 1882, Sibelius relates how he had played 'Myller's duets' together with Ringvall – who acted as conductor of the small ensemble of the Hämeenlinna Normal School. This was probably a reference to the *Six Duos for Two Violins*, Op. 22, by the Moravian composer Georg Gottfried Müller (1762-1821), composed after Müller's emigration to America at the age of 22. Müller subsequently worked as a musician and as a minister in the Moravian denomination in Pennsylvania and Ohio.

In Sibelius's trio, the *Allegro* section of the first movement proceeds in G major, in flowing 6/8-time, with unmistakable central European geniality; the music is dance-like, although the speed is too fast for it to be a genuine ländler. There are evidently features that are shared with the concluding rondo (*Allegretto*) of Müller's *Duo in F major*, Op. 22 No. 2. Inkeri Simola-Isaksson, who used to teach music and motion at the Sibelius Academy, has pointed out that a waltz variant in 6/8-time was cultivated in France in the early nineteenth century. The *Andante* demonstrates Sibelius's interest in rhythmically uniform sequences of minims (see musical example 1), hymn-like without alluding

directly to the church chorale idiom. The finale, *Vivace*, is a lively, violinistically elegant stylization of a genuine Finnish *polska* (see musical example 2) – a dance form which, according to Prof. Erkki Ala-Könni, is Finland's oldest folk-dance, with an independent tradition dating back to the seventeenth century.

The [*Menuetto*] in *D minor* (1882-85, HUL code 0538:) is believed to be Sibelius's earliest surviving piece for conventional piano trio (i.e. violin, cello and piano). The piece is placed immediately after the *Trio in G major* because the concluding bars of that work's *Vivace*, in *D minor*, feature related thematic material. The cello part, however, is the easiest that Sibelius ever wrote; even *Vattendroppar* (*Water Drops*), JS 216 (1875?), has a more advanced cello part, in *E minor*. If the [*Menuetto*] was written in ca. 1882-83 with Sibelius's cello-playing brother Christian (1869-1922) in mind, then the latter must have made improbably rapid progress by February 1884: on 24th February 1884 Sibelius wrote to his uncle Pehr: 'Kitti [Christian] is playing diligently and has made good progress'. An earlier letter to Pehr (20th September 1883) had stated: 'I will try to compose a trio for violin, cello and piano; it would be so nice if we could play together when you and Aunt [Evelina] come here for Christmas'. Evidently Pehr played the cello sporadically in ca. 1882-83; cf. a quotation from Sibelius's letter to Pehr from 1st August 1882: 'Have you had time yet to practise the cello?' Might the minuet after all have been intended for Sibelius's uncle?

The *Menuetto in F major for two violins and piano*, JS 126 (1883), might be part of what Sibelius referred to in the first letter quoted above (25th

August 1883) as 'another trio'. It has occasionally been suggested that this *F major* minuet might have been an extra movement for the *Trio in G major*, but it is more probable that it was part of a new work. Above a score fragment for the finale of the *Trio in G major* there is the title 'Partitur Trios' ('Score Trios'). At least two different trios thus seem to have been in progress at roughly the same time.

In the [*Andante*] – *Adagio* – *Allegro maestoso* in *A minor* and *E flat major* (1883-85) Sibelius presents a contrast between long, hymn-like sequences of minims in *A minor* and a sunny, Viennese Classical *Allegro* in *E flat major* – keys based on tonic notes a tritone apart. The march-like main theme of the *Allegro* is varied in a number of ways, with brief detours to *C minor* and an important piano solo in *E flat minor*, but he seems not to be aiming for sonata form (see musical example 3). At this time, Sibelius was probably wholly self-taught as a composer. He was very grateful for a voluminous book on harmony (we do not know who was the author) that he had received as a present from his aunt Evelina Sibelius (1832-1897) in the late summer of 1882. If this book dealt with the rules of sonata form, he seems not yet to have applied them in his compositions from 1883.

Sibelius wrote to his uncle Pehr on 24th February 1884: 'I seem to recall that in Åbo [Turku] I mentioned that I could get Lobe's *Compositionslehre* in German through a friend... I have already had time to read forty-four pages and compose a quartet for two violins, cello and piano; a trio for violin, cello and piano is not yet harmonized.' A two-page fragment in *A minor* for piano quartet has survived (HUL 0525:), with the second violin part entirely struck out; this was probably part of the

work mentioned here. Sibelius seems to have abandoned the projected piano quartet and rewritten the piece for piano trio. Was he in the early stages of this task when he referred to the trio as 'not yet harmonized'? In its final form the *Piano Trio in A minor*, JS 206 (1884), consists of three movements; the score (if it ever existed) has not survived. The process of transferring and synchronizing the material from the piano quartet original seems not to have been completed, as there are numerous errors in the parts. The *Quartet in D minor* for two violins, cello and piano, JS 157 (dated 31st August 1884), is a wholly different composition, but four pages from its finale (HUL 0525): were sketched together with the original piano quartet in A minor.

The first movement of the *Piano Trio in A minor* is Sibelius's first *Allegro* in sonata form (see musical example 4). The composer showed this *Allegro* to his biographer Erik Furuhielm, and Erik Tawaststjerna too wrote about the movement, basing his comments on the account given by Furuhielm. The main theme of the *Allegro*, in firmly accented thirds, has something of the profile of an *alla turca* (cf. corresponding stylistic devices in the first movement of the *Sonata in A minor for violin and piano*, JS 177 [dated 17th July 1884]). In the second movement of the piano trio, *Andante*, we can hear that Joseph Haydn was Sibelius's most significant rôle model at this time (ca. 1882–84), even though Ludwig van Beethoven, Felix Mendelssohn Bartholdy and Franz Schubert were important to him as well. The *Andante* contains a lengthy, atmospheric passage in E major as its subsidiary theme – which, according to the practice of sonata form, is repeated in the main key, A major; one might call it a variant of rondo form, close to

sonata form (see musical example 5). The last surviving movement is a broadly conceived minuet in G minor with many types of well-mannered rhythm, and the trio has a rustic tone, in the accustomed manner, with rhythmically pulsating pedal points in the bass line from the piano. The tonic, G, however, serves as the flattened leading note in relation to A minor; this would be a strange choice of key for a finale, if indeed the minuet was intended to be the last movement. Both the violin sonata and the piano quartet from the summer of 1884 are four-movement pieces, and one cannot help wondering whether that might originally have been the intention for this trio as well. A useful generalization is that Haydn's string quartets are mostly in four movements, but his piano trios usually have only three, generally with a quick finale. Haydn's *Piano Trios in A major*, Hob. XV/26, and in *F major*, Hob. XV/37, however do conclude with a minuet as the third movement. As a violinist, Sibelius played many of Haydn's works; in the letter of 20th June 1882 he mentions violin sonatas, in the letter of 12th October 1882 string quartets and in the letter of 16th July 1883 piano trios. In the letter quoted above from 24th February 1884 he also mentions that he had played piano trios by Ludwig van Beethoven and Felix Mendelssohn Bartholdy together with the Elfsbergs – the pharmacist Hugo Wilhelm Elfsberg (1836–1918) as cellist, and his wife at the piano. It is possible that they tried out Sibelius's newly composed *Piano Trio in A minor*.

The [*Moderato*] in *A minor* (1885) (HUL 0540:) is a fragment with neither a clear beginning nor a clear ending. It might have originated as a genuine improvisation at the piano, with a pencil to hand on the music stand. Rhythmically it is reminiscent of

certain phrases in the *Andante* of the *Piano Trio in A minor* (see musical example 5) but, taking into account such factors as the type of paper used (e.g. with hand-ruled staves), Kari Kilpeläinen sees a possible connection with the sketches for *Ljunga Virginia* (July 1885), Sibelius's earliest surviving theatre music; this, however, does not seem to be confirmed by the style of the music itself.

It is easier to establish a date for the [*Allegro*] in *C major* (1885) (HUL 0541a/5:), as this fragment occupies pages 16-17 of the sketchbook from the spring of 1885 that ends with the first three movements of the *String Quartet in E flat major*, JS 184 (a work dated in its entirety 31st [!] June 1885). The [*Allegro*] in *C major* is located immediately after the *Sonata [movement] in D major* for violin and piano, *Allegro con brio*, which occupies pages 10-15 (BIS-CD-1022). That sonata movement, evidently, is written in sonata form; its broad subsidiary theme with its accompanying triplets sounds like the middle section of the [*Allegro*] in *C major*, which is in E flat major, but the G major that sonata form would then require only arrives after some delay, and the music then ends; the [*Allegro*] in *C major* is thus a sort of sonata exposition. At the beginning of the main theme we find arch-like phrases that start on the second crotchet of the bar and end on the first crotchet of the following bar – a similar type of phrase that Sibelius used extensively eight years later in his *Piano Sonata in F minor*, Op. 12.

The Sibelius family spent the summers of 1886 and 1887 in Korpo in the Turku archipelago. In the summer of 1886 they stayed at Vidix manor in the village of Hafträsk on the large island of Norrskata, north of Korpo (see front cover painting; also photograph on back page). Uncle Pehr had transported a

square piano from Turku, and they played music with enthusiasm: Janne and uncle Pehr played the violin, Sibelius's brother Christian the cello, and his sister Linda, aunt Evelina and mother Maria the piano. Visitors related how they heard the famous trio of siblings in Hafträsk. During this period Sibelius still had the clear goal of becoming a virtuoso concert violinist. As early as 1915, he told Otto Andersson how he used to like playing the violin while walking on the shore, even when the weather was stormy. He had spent the majority of his first year at the Helsinki Music Institute (1885-86) on theoretical studies and violin playing, and during the summer holiday Sibelius finally found an outlet for his urge to compose. He did not start his official studies of composition – under Martin Wegelius, director of the institute – until early 1887.

A lively *Allegro in D major*, JS 27 (1886), features rapid groups of semiquavers that reflect Sibelius's virtuoso ambitions. Inkeri Simola-Isaksson has called the piece an advanced polka, a judgement reinforced by the typical, emphatic phrase endings with two quavers followed by a crotchet. The source material for this piece was problematic, as an older version had to be combined with fragments of an improved version (see musical example 6). To avoid parallel octaves, the part-writing in the latter has also been adhered to in passages where the older version was used. The piece is in rondo form: ABACA+coda (*Presto*).

One of the most beautiful, songful, hymn-like themes in all of Sibelius's early music is found in the [*Andantino*] in *A major* (1886). The piece is played here according to the formal plan ABA, and Jaakko Kuusisto has completed the last bar of the B section, to make the piece performable (in none of

the other pieces on this disc have any additions been made).

In the letter to his uncle Pehr of 30th November 1884, Sibelius enthusiastically discusses his plans for a new piano trio in A minor, but it was not until the summer of 1886 that his next major piano trio took shape, the *Piano Trio in A minor, 'Hafträsk'*, JS 207 (the manuscript is marked both 'Hafträsk 1886' and '18 8/VII 86'). In the tug-of-war between the genres of string quartet and piano trio, the former had emerged victorious in 1885, but the summers of 1886-1889 represented 'high season' for Sibelius's output of piano trios. Ludwig van Beethoven had now taken over as Sibelius's principal rôle model, as can perhaps be seen most clearly in the A minor drama of the *Hafträsk Trio's* first movement, *Allegro maestoso*. The almost aggressive semiquaver upbeat (see musical example 7) anticipates the main theme of the *Fugue for Martin Wegelius* for string quartet, JS 85 (1889). The parts for the first movement presented particular problems. Several older drafts exist for a rather long, amorphous version, but an improved version (not least in formal terms) has only survived as fragments. Among these fragments, however, is the cello part for the whole movement in a fair copy by the composer's brother Christian and, by using this as a starting point, we have assembled a version that uses as much as possible of the composer's revision. Prof. Paavo Pohjola, who for many years taught the violin and chamber music (e.g. at the Sibelius Academy and the Malmö College of Music), gave his approval to the solution adopted here: to present the exposition of the older version first, followed immediately by the exposition in its improved form (as the repeat). In the earlier version, the main theme modulates to C major

as early as bar 3, whilst in the newer one the modulation is delayed until bar 5. While the Sibelius family was at Hafträsk, uncle Pehr's square piano would be loaded onto a large fishing boat, and the family trio would perform 'water music' on the open sea! And indeed, the *Hafträsk Trio's* second movement, an *Andantino* in 9/8-time, arguably has something of the character of an amiably rocking barcarole. Inkeri Simola-Isaksson has also found waltz rhythms in it, admittedly at a relatively slow tempo. In 1951, when Otto Andersson asked him for some melodies from his summers in Korpo, the 86-year-old Sibelius reconstructed the scherzo's joyful semiquavers from memory as the only musical example from the *Hafträsk Trio*. The rondo finale employs the traditional 'hunting metre' of 6/8. Hymn-like sequences of chords (see musical example 8) anticipate both the *Impromptu* for piano, Op. 5 No. 1, and also the finale of the *Piano Quintet in G minor*, JS 159 (1890). The *Hafträsk Trio* forms a dramatically well-balanced whole, a worthy conclusion to the pieces that Sibelius composed before beginning his official composition studies.

© **Folke Gräsbeck 2003**

The violinist and composer **Jaakko Kuusisto** (b. 1974) studied the violin under Géza Szilvay and Tuomas Haapanen at the Sibelius Academy, and under Miriam Fried and Paul Biss at Indiana University. He has also studied composition with Eero Hämeenniemi and David Dzubay. His works have been performed at several chamber music festivals in the Nordic countries, as well as in the United States and the United Kingdom; in 2003 his first opera was premièred in Espoo, Finland. Jaakko

Kuusisto has been awarded prizes in a number of competitions: he won the Kuopio Violin Competition in 1989, and subsequently took top prizes in the Sibelius, Indianapolis and Carl Nielsen competitions. In 1997 he reached the finals in the Queen Elisabeth competition in Brussels. Appearances as soloist and chamber musician have taken Jaakko Kuusisto to several continents; he has played in China, Japan, the United States and several European countries. Jaakko Kuusisto has recorded frequently for BIS; his complete recording for BIS of Sibelius's early violin works has been very well received. His special interest in jazz has resulted in two recording projects, of which the recently released *Music!* features him not only as violinist, but also as a composer and arranger. Jaakko Kuusisto was appointed leader of the Lahti Symphony Orchestra in 1999. Together with violinist brother Pekka, he is artistic director of the Tuusula Lake Chamber Music Festival.

Satu Vänskä graduated with distinction from the Munich Hochschule für Musik, where she is currently continuing her studies as a student of Prof. Ana Chumachenko. She started to play the violin at the age of three as a pupil of Masako Kondo, and continued at the Päijät-Häme Conservatory and the Sibelius Academy as a pupil of Pertti Sutinen. In the period 1990-92 she also studied at the Kuhmo Violin School under Zinaida Gilels, Pavel Vernikov and Ilja Grubert. Satu Vänskä has appeared as a soloist with the Lahti Symphony Orchestra, Vivo Symphony Orchestra, Munich Chamber Soloists and Munich Philharmonic Chamber Orchestra. In the season 1998-99 she was the Lahti Symphony Orchestra's Young Soloist of the Year, and since

2000 she has been a recipient of Lord Menuhin's 'Live Music Now!' scholarship, which has given her the opportunity to perform alongside numerous eminent musicians such as Heinrich Schiff and Radu Lupu.

Marko Ylönen (b. 1966) was a finalist at the Turku Cello Competition when he was only fifteen. In 1990 he won second prize at the Nordic Countries' Cello Competition in Turku and sixth prize at the Tchaikovsky Competition in Moscow. In the spring of 1996 he won the Concert Artists Guild competition in New York. Marko Ylönen has appeared widely as a soloist and chamber musician in Europe, Australia, New Zealand and the USA. He was principal cellist of the Tapiola Sinfonietta in 1987-88 and in 1990-91, after which he became principal solo cellist of the Finnish Radio Symphony Orchestra from 1991 until 1993. He was a member of the New Helsinki Quartet from 1995 until 1999, and since 2000 he has been a senior teacher of cello and chamber music at the Sibelius Academy. He studied under Csaba Szilvay at the Keuruu branch of the Jyväskylä Conservatory, at the East Helsinki College of Music, at the Sibelius Academy as a pupil of Erkki Rautio and Heikki Rautasalo, and at the Basel Academy of Music as a pupil of Heinrich Schiff. Marko Ylönen was also artistic director of the Korsholm Festival in the summer of 2003.

Folke Gräsbeck has performed more than 200 of Sibelius's c. 550 compositions, and has given the world première performances of 76 of them. He was the first pianist to give a recital at the new Sibelius Hall in Lahti (14th March 2000), playing a programme exclusively devoted to Sibelius piano

music premières. His Sibelius repertoire also includes the *Piano Quintet in G minor*, the four piano quartets and the complete works for piano trio (five major trios as well as shorter works). In 1996 he was awarded the medal of Sibelius's Birthplace in Hämeenlinna. He was chosen as Artist of the Year by the UK Sibelius Society in 1999. Folke Gräsbeck studied the piano under Tarmo Huovinen at the Turku Conservatory (1962-74) and won first prize in the Maj Lind Competition in 1973. He made numerous study visits to London, where he was taught privately by Maria Curcio-Diamond, a pupil of Schnabel. He also studied under Prof. Erik T. Tawaststjerna at the Sibelius Academy in Helsinki.

He has worked at the Sibelius Academy since 1985; he became a Master of Music there in 1997. He has performed some thirty piano concertos and given performances as a recitalist, chamber player and Lied accompanist in the USA, Egypt, Israel, United Arab Emirates, Botswana, Zimbabwe and Mexico as well as in many European countries. He has made numerous recordings for BIS, many of which are included in the company's ongoing complete recorded Sibelius edition. Of these, the first volume of Sibelius's Youth Production for Solo Piano was chosen as Record of the Year in 2000 by the newspaper *Helsingin Sanomat*.

Jaakko Kuusisto

Satu Vänskä

Marko Ylönen

Folke Gräsbeck

Jean Sibelius sävelsi todennäköisesti aivan ensimmäisen moniosaisen teoksensa 17-vuotiaana elokuussa 1883, ja sen ensilevytyksensä. Tämä teos on *Trio kahdelle viululle ja pianolle G-duuri* JS 205 (1883). Sibelius kirjoitti Pehr-sedälleen Kalalahdelta (lähellä Hämeenlinnaa) 25.8.1883: "Olen yrittänyt hieman säveltää. 1 Trio 2 viululle ja pianolle on jo aivan valmis, se on G-duurissa ja 8 sivua pitkä. Toinen Trio on soitinnusvaiheessa. Sävellykset ovat luonnollisesti oikein huonoja, mutta sateisina päivinä on mukavaa, kun on jokin tekemistä. – Toissapäivänä illalla tulimme kotiin metsätämästä Kalvolasta, saimme 2 metsoa, 6 jänistä, 1 teeren ja 2 pyytä."

Trion ensimmäisessä osassa on johdanto, joka alkaa dramaattisella *fortissimo*-purkauksella kuten joissain wieniläisklassisissa sinfoniaissa. Tämä juhlallinen a-molli-avaus vaikuttaa hieman suureleiseltä kuitenkin melko pienen ja eleganttiin kolmosaiseen trioon, mutta voimmekin pitää sitä arvokkaana sisääntuloporttina Sibeliusen kaikkiin laajamuotoisiin teoksiin. Joissain päivitettyissä luetteloissa on sävellaji G-duuri varustettu kysymysmerkillä, joissain se taas mainitaan nimellä "Trio in different keys" (Trio eri sävellajeissa). Sibelius olikin yllättävän vapaamielinen sävellajivalinnoissaan teoksissaan ennen *Jousikvartettoa Es-duuri* JS 184 (1885).

G-duuri-trion sävellajikartta

Osa	alkaa	loppuu
I. [Johdanto] <i>Andante</i> <i>Allegro</i>	a-molli G-duuri	G-duuri d-molli
II. <i>Adagio</i>	C-duuri	F-duuri
III. <i>Vivace</i>	D-duuri	d-molli

Parasta teoksessa on kahdelle viululle kirjoitettujen rakenteiden sujuva käsittely; Sibeliuksen duosoittokokemus oli selvästi jättänyt jälkensä. Hän selosti kirjeessään Pehr-sedälleen 20.6.1882, kuinka hän soittanut duettoja Anna Tigerstedtin (1860-1946) kanssa, ja on mitä todennäköisintä, että Tigerstedt on ollut mukana kokeilemassa uutta *G-duuri-trioa*. Mutta myös koulukaveri August Ferdinand Ringvall (1865-1941) on saattanut tulla kysymykseen; mitään esitystä ei kuitenkaan tunneta. Kirjeessään sedälleen Pehille 11.1.1882 Sibelius kertoo soittaneensa "Myllers Duetter" (Myllerin Duettoja) yhdessä Hämeenlinnan Normaaliylyseon pienen kouluorkesterin kapellimestarina toimineen Ringvallin kanssa. Todennäköisesti kyseessä olivat määriläisen Georg Gottfried Müllerin (1762-1821) *Kuusi duoa kahdelle viululle* op. 22, jotka oli sävelletty luultavasti sen jälkeen, kun Müller oli 22-vuotiaana muuttanut Yhdysvaltoihin. Müller toimi muusikkona ja määriläisen kirkkoyhteisön pappina Pennsylvaniassa ja Ohiossa.

Sibeliusen *Trion* ensimmäinen osan *Allegro* kulkee kevyesti 6/8-tahtilajissa keskieuropa-laisittain, suorastaan tanssillisesti, mutta sen vauhti on liian kova ollakseen oikea *ländler* (hidas tirolilainen valssi). Ilmeisen samanlaisia piirteitä löytyy myös esim. Müllerin *Duon F-duuri* op. 22 nro 2 finaalista *Rondo Allegretto*. Inkeri Simola-Isaksson, Sibelius-Akatemian entinen musiikin ja liikunnan lehtori, muistutti ranskalaisten viljelleen 1800-luvun alkupuolella valssimuunnelmaa 6/8-tahtilajissa. Trion *Andante*-osa osoittaa Sibeliuksen kiinnostuksen rytmisesti yhdenmukaisiin puolinuotteihin (ks. musiikkiesimerkki 1), jotka ovat hymninomaisia olematta kuitenkaan suoranaisesti kytköksissä kirkolliseen virsiraditioon. Finaali tempossa *Vivace*

on vauhdikas, viulistisesti elegantti tyytelmä aidosta suomalaisesta polskasta (ks. musiikkiesimerkki 2). Polska on professori Erkki Ala-Könnin mukaan vanhin suomalainen kansantanssi, jolla on itsenäiset perinteet jo 1600-luvulta lähtien.

[Menuetto] d-molli (1882-85) (Helsingin yliopiston kirjaston HYK-koodi 0538:) on todennäköisesti Sibeliuksen varhaisin (sellolliselle) pianotriolle kirjoitettu kappale. Kappale on tällä levyllä juuri *G-duuri-trion* jälkeen, koska sen *Vivace*-osan lopputahdit d-molliissa sisältävät samankaltaista tematiikkaa kuin mitä *Menuetossa* esiintyy. Sellon osuus (stemma) on kuitenkin helpposoittoisinta mitä Sibelius on koskaan kirjoittanut; jopa *Vesipisaroiissa* JS 216 (1875?) sellon osuus e-molliissa on kehittyneempi. Mikäli Sibelius kirjoitti kappaleen n. vuonna 1882-83 mielellään selloa soittava veljensä Christian (1869-1922), on tämä siinä tapauksessa edistynyt uskomattoman nopeasti helmi-kuuhun 1884 mennessä. Sibelius kirjoitti näet Pehr-sedälleen 24.2.1884: "Kitti [Christian] soittaa ahkerasti ja hän on ottanut hienoja edistysaskelaita." Edelleen Sibelius kirjoittaa sedälleen 20.9.1883: "Yritän säveltää trion viululle, sellolle ja pianolle, olisi mukavaa, jos Setä ja Täti [Evelina] voisivat tulla tänne jouluna, voisimme soittaa yhdessä." Pehr-setä soitti ilmeisesti satunnaisesti selloa n. vuosina 1882-83, vrt. sitaattia Sibeliuksen kirjeessä Pehrille 1.8.1882: "P.S. Onko Setä jo ehtinyt harjoitella sellonsoittoa?" Oliko *Menuetto* kaikesta huolimatta kirjoitetuttu sedälle?

Menuetto kahdelle viululle ja pianolle F-duuri JS 126 (1883) voi olla osa "toista trioa", josta Sibelius edellä, ensimmäisessä kirjesitaatissa 25.8.1883 kertoo. Toisinaan on ehdotettu, että tämä *F-duuri-menuetto* olisi lisäosa *G-duuri-trioon*, mutta on

todennäköisempää, että se on osa jotain uutta teosta. Yhdessä *G-duuri-trion* finaalin partituurifragmentista löytyy otsake "Partitur Trios". Ainakin pari erillistä trioa näyttäisi olleen työn alla samanaikaisesti.

Teoksessa **[Andante] – Adagio – Allegro maestoso** a-molli ja Es-duuri (1883-85) Sibelius antaa pitkien hymninomaisten puolinuottifraasien a-molliissa kontrastoida wieniläisklassisen aurinkoista Es-duuri-*allegro* vastaan; perussävelet ovat näin ollen tritonussuhteissa toisiinsa nähden. *Allegron* marssimaista pääteemaa varioidaan monessa muodossa pienin askelin myös c-molliissa, ja tärkeä pianosoolo on es-molliissa, mutta sonaattimuotoa ei näytetä kuitenkaan tavoiteltavan (ks. musiikkiesimerkki 3). Sibelius olikin tässä vaiheessa säveltäjänä todennäköisesti vielä täysin itseoppinut. Hän oli hyvin kiitollinen tädiltään Evelinalta (1832-1897) myöhäiskesällä 1882 lahjaksi saamastaan paksusta harmoniaopin oppikirjasta (kirjan tekijä tuntematon). Jos kirjassa olivatkin sonaattimuodon säännöt mahdollisesti selostettuna, ei Sibelius näytänyt soveltaneen niitä käytäntöön sävellyksissään vielä vuonna 1883.

Sibelius kirjoitti sedälleen Pehrille 24.2.1884: "Muistaakseni mainitsin Turussa saavani ystäväni kautta Loben sävellysoppikirjan saksaksi. Olen jo ehtinyt lukea 44 sivua sekä säveltää Kvartetton [Qvattuor] 2 viululle, sellolle ja pianolle, trio viululle, sellolle ja pianolle on vain sovittamatta yhteen [oharmonierad]." Pianokvartetosta a-molliissa (HYK 0525:) on säilynyt kaksi sivua pitkä fragmentti, ja kyseessä on todennäköisesti osa kirjeessä mainitusta teoksesta, jonka toisen viulun osuus on pyyhitty täysin pois. Sibelius näyttäisi luopuneen pianokvartettokonseptista ja kirjoittaneen teoksen

uudestaan pianotrion muotoon. Oliko hän työnsä alussa, kun hän kertoi trion olevan vielä ”sovit-
tamatta yhteen”? *Pianotrio a-molli* JS 206 (1884)
on lopullisessa, säilyneessä muodossaan kolmiosai-
nen; sen partituuri (jos sellaista on ikinä tehtykään)
on kadonnut. Yhteensovittamistyö kvartettomate-
riaalista näyttäisi jääneen kesken, koska soittimien
osuuksissa on paljon virheitä. *Kvartetto kahdelle
viululle, sellolle ja pianolle d-molli* JS 157 (päivätty
31.8.1884) on täysin eri sävellys, mutta neljä sivua
sen finaalista löytyvät luonnosteltuna (HYK 0525:)
jo yhdessä alkuperäisen a-molli-pianokvartetton
kanssa.

A-molli-pianotrion ensimmäisen osa *Allegro
con brio* on Sibeliuksen ensimmäinen sonaattimuo-
dossa kirjoittama *allegro*-osa (ks. musiikkiesi-
merkki 4). Sibelius näytti tätä osaa Erik Furu-
hjelmmille, ja myös Erik Tawaststjerna on kirjoittanut
siitä nimenomaan Furuhjelmin musiikkiesimerk-
kien pohjalta. *Allegro*-osan pääteema napakasti
akcentoituine tersseineen muistuttaa jonkin verran
alla turca-tyyliä; vrt. vastaavaa tyylillistä otetta
teoksen *Sonaatti viululle ja pianolle a-molli* JS 177
(päivätty 17.7.1884) ensimmäisessä osassa. Piano-
trion toisessa osassa, *Andante*, voimme kuulla, että
Joseph Haydn oli siihen aikaan (n. vuonna 1882-
84) Sibeliuksen tärkein esikuva, vaikka Ludwig van
Beethoven, Felix Mendelssohn Bartholdy ja Franz
Schubert olivat toki myös tärkeitä. *Andante*-osassa
on sivuteemalla laaja, tunnelmallinen jakso E-duu-
rissa, joka sonaattimuodon esteetiikan mukaisesti
toistetaan pääsävellajissa A-duurissa; teoksen raken-
teen voisi ehdottaa olevan kuudes rondo-muoto
(lähellä sonaattimuotoa) (ks. musiikkiesimerkki 5).
Teoksen viimeinen säilynyt osa on laajahko, monen-
laisia rytmejä sisältävä menuetto g-mollissa, ja

triassa on ko. jaksolle usein ominainen maalais-
tanssin ilme sisältäen rytmisesti sykkiviä urkupiste-
säveliä pianon bassorekisterissä. Mutta perussävel
toimiikin matalana johtosävelenä koko teoksen
pääsävellajille a-mollille – g-molli on erikoinen
valinta loppusävellajiksi, mikäli menuetin todella oli
tarkoitus olla teoksen viimeinen osa. Kesältä 1884
peräisin olevat viulusonaatti ja pianokvartetto ovat
kummatkin neliosaisia, ja voidaan kysyä, oliko
sama alkuperäisenä tarkoituksena myös tämän trion
kanssa. Melko hyvä yleystös on, että Haydnin jousi-
kvartetot ovat yleensä neliosaisia, mutta pianotriot
kolmiosaisia sisältäen useimmiten nopean finaalin.
Mutta Haydnin *Pianotrio A-duuri* Hob. XV/26 ja
Pianotrio F-duuri Hob. XV/37 loppuvat nimenomaan
menuettoon kolmantena osana. Viulistina Sibelius
oli soittanut monia Haydnin teoksia: kirjeessään
20.6.1882 hän mainitsee viulusonaatit, kirjeessään
12.10.1882 jousikvartetot ja kirjeessään 16.7.1883
pianotriot. Edellä siteeratussa kirjeessään 24.2.1884
Sibelius kertoo myös soittaneensa Ludwig van
Beethovenin ja Felix Mendelssohnin pianotrioja
yhdessä Elfsbergien kanssa, ts. sellistinä toimineen
apteekkari Hugo Wilhelm Elfsbergin (1836-1918)
ja hänen pianistina toimineen vaimonsa kanssa. On
myös mahdollista, että he kokeilivat myös Sibeliuks-
en vastakirjoitettua *Pianotrio a-molli*.

[Moderato] a-molli (1885) (HYK 0540:) on
fragmentti ilman selvää alkua ja loppua. Kyseessä
voi olla Sibeliuksen pianon ääressä kehittämä hetken
improvisaatio, jonka hän on vain merkinnyt muisti-
in nuottitelineellä käsillä olleella lyijykynällä.
Rytmiikka muistuttaa a-molli-pianotrion *Andante*-
osan tiettyjä fraaseja (ks. musiikkiesimerkki 5),
mutta viitaten esim. paperityyppiin (mm. kotiteko-
isen nuottinussjärjestelmä) näkee Kari Kilpeläinen

mahdollisen yhteyden Sibeliuksen varhaisimman säilyneen näyttämömusiikin, *Ljunga Wirginian* (heinäkuu 1885) luonnoksiin. Tätä olettamusta ei kuitenkaan vahvista musiikin laatu.

Fragmentin [*Allegro*] *C-duuri* (1885) (HYK 0541a/5:) ajoittaminen on helpompaa, koska se löytyy sivuilta 16-17 keväältä 1885 peräisin olevan Sibeliuksen luonnosvihkosta, jonka lopussa on kolme ensimmäistä osaa teoksesta *Jousikvartetto Es-duuri* JS 184 (koko teos on päivätty valmistuneen 31.(?) kesäkuuta 1885). [*Allegro*] *C-duuri* seuraa vihkossa sivuilla 10-15 olevaa teosta *Sonata. Allegro con brio* viululle ja pianolle D-duuri (BIS-CD-1022). Tämä teos on selvästi kirjoitettu sonaattimuotoon. Pitkänomainen, triolisäestäinen sivuteema muistuttaa Es-duuri-välitaitetta *C-duuri-allegrossa* pianotriolle, mutta sonaattimuodossa tässä tapauksessa määräävä G-duuri tulee vasta tietyn odotuksen jälkeen, ja sen jälkeen musiikki loppuu; fragmentti on yhdenlainen sonaattiekspositiio. Heti pääteemassa käytetään fraasikaaria alkaen tahdin toiselta neljäsosalta ja loppuen seuraavan tahdin ensimmäisellä neljäsosalla; samanlaisia kaaria käytettiin runsaasti kahdeksan vuotta myöhemmin *Sonaatissa pianolle* op. 12 (1893).

Kesät 1886-87 vietti Sibeliuksen perhe Korppossa, Turun saaristossa. Ensimmäisenä kesänä perhe asui Vidixin kartanossa Hafräskin kylässä suurella, Korppoon pohjoisosassa sijaitsevalla Norrskatan saarella (ks. kansikuva Hafräskin merenlahdesta, sekä kuva takasivulla) Pehr-setä oli kuljetanut mukanaan taffelpianon Turusta, ja sillä musiikoitiin ahkerasti; Janne ja Pehr-setä soittivat viulua, veli Christian selloa, Linda-sisko, Evelina-täti ja sisarusten äiti Maria pianoa. Ulkopuoliset henkilöt ovat kertoneet, kuinka he olivat kuunnelleet kuului-

saa sisarustrioia Hafräskissä. Tuohon aikaan Sibelius vielä työskenteli vakaana tarkoituksenaan tulla konsertoivaksi viuluvirtuoosiksi. Jo vuonna 1915 Sibelius oli kertonut Otto Anderssonille, kuinka oli pitänyt viulunsoitosta kävellen rannoilla, jopa kovassa myrskyssä. Sibelius käytti ensimmäisen lukuvuotensa 1885-86 Helsingin Musiikkiopistossa suurimmaksi osaksi teoreettisten aineiden ja viulunsoiton opiskelemiseen, ja tällä kesälomalla Sibelius sai viimein purkaa energiaansa säveltämiseensä. Varsinaiset sävellysohjelmat hän aloitti vasta vuoden 1887 alussa rehtori Martin Wegeliuksen johdolla.

Vilikkaassa *Allegrossa D-duuri* JS 27 (1886) on nopeita kuudestoistaosakuviota, jotka heijastavat Sibeliuksen virtuoosiambitioita. Inkeri Simola-Isaksson arvioi kappaleen eräänlaisiksi kehittyneeksi polkaksi, onhan siinä mm. painotetuilla kahdella kahdeksasosalla ja neljäsosalla varustetut tyypilliset fraasinloput. Nuottimateriaali oli ongelmallinen, koska oli tarpeen liittää kappaleen vanhempi versio yhteen fragmenttaarisen, parannetun version kanssa (ks. musiikkiesimerkki 6). Jälkimmäisen rinnakkaisia oktaaveja välttävää äänenkuljetusta on sovellettu myös jaksoissa, jolloin käytetään vanhempaa versiota. Kappale on rondomuotoinen: ABACA + coda *presto*.

Yksi nuoruusjakson sävellysten kauneimmista hymniteemoista löytyy fragmentista [*Andantino*] *A-duuri* (1886). Kappale esitetään tässä rakenteenaan ABA, jossa Jaakko Kuusisto täydensi B-osan viimeisen tahdin ”pelastaakseen” teoksen. Tämän levyn muihin teoksiin ei ole tehty lisäyksiä.

Kirjeessään sedälleen Pehrille 30.11.1884 Sibelius kertoo innokkaasti suunnitelmistaan koskien uutta pianotrio a-mollissa. Saatiin kuitenkin odottaa

aina kesään 1886 asti ennen kuin seuraava suuri pianotrio toteutui, *Pianotrio a-molli "Hafräsk"* JS 207 (käsikirjoitusmerkintöjä mm. Hafräsk 1886 ja 18 8/VII 86). Jousikvartettojen ja pianotrioiden säveltämisen välisessä lajikamppailussa oli edellinen vienyt voiton vuoden 1885 aikana, mutta kesät 1886-89 merkitsivät hyvää sesonkia pianotriotuotannolle. Ludwig van Beethoven oli nyt ottanut paikan Sibeliuksen pääesikuvana, mikä näkyy ehkä parhaiten ensimmäisen osan, *Allegro maestoso*, a-molli-dramatiikassa. Pääteeman lähes aggressiivinen kuudestoistaosakohotahti (ks. musiikkiesimerkki 7) ennakoii jo teosta *Fuga för Martin W[egelius]* (*Fuuga Martin Wegeliukselle*) jousikvartetille JS 85 (1889). Trion ensimmäisen osan nuottimateriaali on erityisen ongelmallinen. Pari vanhempaa luonnosta muodostavat kohtuuttoman pitkän version, mutta ei vähiten juuri muodon osalta parannettu versio on fragmentaarinen. Parannetun version sellon osuus löytyy kokonaisuudessaan Christian-veljen puhtaaksikirjoittamana, ja sitä mallina käyttäen on levyille koottu versio, jossa on käytetty uudempaa versiota niin paljon kuin mahdollista. Professori Paavo Pohjola, monivuotinen viulu- ja kamarimusiikkiopettaja mm. Sibelius-Akatemiassa ja Malmön musiikkikorkeakoulussa, antoi hyväksyntänsä tämän äänityksen ratkaisulle, jossa ensin esitellään vanhan version ekspositio, jonka jälkeen heti tulee kertauksena parannetun version ekspositio. Ensimmäisessä versiossa pääteema moduuli C-duuriin jo kolmannessa tahdissa, kun taas uudemmassa sama tapahtuu viidennessä tahdissa. Pehr-sedän taffelipiano oli joskus tapana nostaa suureen kalastuslukseen, ja sisarustrio esitti "vesimusiikkia" aavalla merellä! Olisiko Hafräsk-trion 9/8-tahtilajissa kulkevassa toisessa osassa,

Andantino, havaittavissa hieman viehkeästi keinahetelevää barcarolea (venelaulu)? Inkeri Simola-Isaksson havaitsi osassa myös valssirytmeyttä, tosin melko hitaassa tempossa. Vuonna 1951 86-vuotias Sibelius rekonstruoi mielestään *Scherzon* iloiset kuudestoistaosaryhmät ainoana esimerkkinä *Hafräsk-triosta*, kun Otto Andersson pyysi häntä muistelevaan joitain melodioita Korppoon kesiltä. Finaalin *Rondossa* käytetään perinteistä "metsästystahtilajia" 6/8. Hymninomaiset sointujaksot (ks. musiikkiesimerkki 8) ennakoivat sekä *Impromptua* pianolle op. 5 nro 1 ja *Pianokvinteton g-molli* JS 159 (1890) finaalia. *Hafräsk-pianotrio* muodostaa dramaattisen ja tasapainoisen neliosaisen kokonaisuuden, arvokkaan lopetuksen teoksille, jotka on sävelletty ennen kuin Sibelius virallisesti aloitti sävellysohjeensa.

© *Folke Gräsbeck* 2003

Viulisti ja säveltäjä **Jaakko Kuusisto** (s. 1974) on opiskellut viulunsoittoa Géza Szilvayn ja Tuomas Haapasen johdolla Sibelius-Akatemiassa, sekä Miriam Friedin ja Paul Bissin oppilaana Indianan yliopistossa Yhdysvalloissa. Kuusisto on myös opiskellut säveltästy Eero Hämeenniemen ja David Dzubayn johdolla. Hänen teoksiaan on esitetty lukuisilla festivaaleilla Pohjoismaissa, sekä mm. Yhdysvalloissa ja Britanniassa. Kuusiston ensimmäinen ooppera, *Prinsessan och vildsvanarna* kantaesitettiin Espoossa tammikuussa 2003. Kuusiston kilpailumenestykset alkoivat Kuopion viulukilpailun voitosta 1989, ja sen jälkeen hän on saavuttanut huipputiloja mm. Jean Sibelius -viulukilpailussa 1990, Indianapolisin viulukilpailussa 1994, Carl Nielsen -viulukilpailussa 1996 sekä maailman

vaativimmaksi mainitussa Kuningatar Elisabeth -viulukilpailussa 1997. Esiintymiset solistina ja kamarimusiikkona ovat vieneet hänet eri puolille maailmaa, mm. Kiinaan, Japaniin, Yhdysvaltoihin, sekä eri puolille Eurooppaa. Viimeisimmät solisti-esiintymiset Berliinissä ja Indianapolisissa ovat olleet menestyksekkäitä, ja seuraavalla kaudella Kuusisto esiintyy mm. Minnesotan orkesterin solistina; kotimaassa häntä kuullaan mm. Radion Sinfoniaorkesterin ja Sinfonia Lahden solistina. Kuusiston kokonaislevytys Sibeliuksen nuoruudenteoksista viululle on herättänyt runsaasti huomiota, ja hänen kiinnostuksensa musiikin koko kirjoon on poiknut levytyksiä myös mm. jazzin ja tangon saralla. Viimeisin näistä oli Sinfonia Lahden ja Trio Töykeiden kanssa toteutettu *Music*-levytys jolla Kuusisto esiintyi niin solistina, säveltäjänä kuin soittajanakin. Kuusisto nimitettiin Sinfonia Lahden konserttimestariksi vuonna 1999. Hän on veljensä Pekan kanssa Tuusulanjärven kamarimusiikin taiteellinen johtaja.

Satu Vänskä on suorittanut viulunsoiton diplomin erinomaisin arvosanoin Münchenin musiikkikorkeakoulussa ja jatkaa siellä opintojaan mestariluokalla prof. Ana Chumachencon oppilaana. Hän aloitti viulunsoiton 3-vuotiaana Masako Kondon johdolla ja jatkoi Päijät-Hämeen konservatoriossa ja Sibelius-Akatemiassa Pertti Sutisen oppilaana. Vuosina 90-92 hän oli myös Kuhmon viulukoulun oppilas, jossa häntä opettivat Zinaida Gilels, Pavel Vernikov ja Ilja Grubert. Satu Vänskä on esiintynyt mm. Sinfonia Lahden, sinfoniaorkesteri Viron, Münchenin kamarisolistien ja Münchenin filharmonikoiden kamariorkesterin solistina. Soitantonkaudella 98-99 hän oli Sinfonia Lahden ”Vuoden nuori

solisti”. Vuodesta 2000 hän on edesmenneen Lord Menuhinin perustaman ”Live Music Now!” -järjestön stipendiaatti, joka on tuonut hänelle esiintymismahdollisuuksia monien nimekkäiden musiikoiden, mm. Heinrich Schifffin ja Radu Lupun kanssa.

Marko Ylönen (s. 1966) soitti Turun sellokilpailun finalistina jo 15-vuotiaana. Vuonna 1990 hän saavutti toisen palkinnon Pohjoismaisissa sellokilpailuissa Turussa sekä samana vuonna 6. palkinnon Moskovan Tsaikovski-kilpailussa. Keväällä 1996 hän voitti Concert Artists Guild -kilpailun New Yorkissa. Ylönen on esiintynyt solistina ja kamarimusiikkona laajalti Euroopassa sekä Australiassa, Uudessa-Seelannissa ja Yhdysvalloissa. Tapiola Sinfoniettan äänenjohtajana Ylönen toimi 1987-88 ja 1990-91, jonka jälkeen hän oli RSO:n 1. soolosoitteli vuosina 1991-93. Uusi-Helsinki kvartetin sellistinä Ylönen soitti 1995-99. Vuodesta 2000 hän on toiminut sello- ja kamarimusiikin lehtorina Sibelius-Akatemiassa. Ylönen opiskeli Csaba Szilvayn johdolla Keuruulla Jyväskylän konservatorioon toimipisteessä ja Itä-Helsingin musiikkiopistossa, prof. Erkki Raution ja Heikki Rautasalon oppilaana Sibelius-Akatemiassa sekä prof. Heinrich Schifffin oppilaana Baselin musiikkiakatemiassa. Ylönen toimii Korsholman musiikkijuhlien taiteellisena johtajana kesällä 2003.

Folke Gräsbeck on esittänyt yli 200 Jean Sibeliuksen n. 550 sävellyksistä, niistä 76 kantaesityksinä. Hän piti Lahden Sibelialaston ensimmäisen pianoillan 14.3.2000, jolloin ohjelmassa oli pelkästään Sibeliuksen pianokappaleita kantaesityksinä. Gräsbeckin ohjelmistoon kuuluu myös säveltäjän pianokvintetto, neljä pianokvartettoa ja koko piano-

triotuotanto, mm. viisi kokonaista pianotrioa. Gräsbeckin saamista tunnustuksista mainittakoon Sibeliuksen Hämeenlinnan syntymäkodin mitali 1996 ja UK Sibelius Society:n myöntämä nimitys "Artist of the Year 1999".

Folke Gräsbeck opiskeli pianonsoittoa Turun Konservatoriossa 1962-74 Tarmo Huovisen johdolla ja hän voitti ensimmäisen palkinnon Maj Lind -kilpailussa 1973. Hän on myös tehnyt monia opintomatkoja Lontooseen, missä hän oli Arthur Schnabelin oppilaan, Maria Curcio-Diamondin yksityisoppilaana. Sibelius-Akatemiassa hänen opettajanaan oli professori Erik T. Tawaststjerna ja hän sai musiikin maisterin arvon 1997. Vuodesta 1985 Gräsbeck on toiminut Sibelius-Akatemian vakituksena säestäjä-lehtorina. Hän on esittänyt n. 30 pianokonserttoa ja hänellä on ollut soolo-, kamarimusiikkija lied-esiintymisiä mm. USA:ssa, Egyptissä, Israelissa, Yhdistyneissä arabiemiirikunnissa, Botswana, Zimbabwessa, Meksikossa ja useissa Euroopan maissa. Gräsbeck on levyttänyt useita levyjä, joista viisi on osana BIS-levymerkin Sibeliuksen kokonaislevytysten sarjaa. Sarjaan kuuluva levy "Sibelius: Youth Production for Solo Piano Vol. I" valittiin *Helsingin Sanomain* vuoden Sibelius-levyksi 2000.

Jean Sibelius holding his white student's cap,
Porvoo, (?) September 1885

Sein vermutlich erstes mehrsätziges Werk komponierte **Jean Sibelius** im August 1883, im Alter von 17 Jahren, und wir sind stolz, auf dieser CD seine Weltersteinspielung präsentieren zu können: das **Trio G-Dur** für zwei Violinen und Klavier JS 205. Aus Kalalahti (in der Nähe von Hämeenlinna) schrieb Sibelius am 25. August 1883 an seinen Onkel Pehr: „Ich habe einen kleinen Kompositionsversuch unternommen. Ein Trio für zwei Violinen und Klavier ist fertig; es steht in G-Dur und ist acht Seiten lang. Momentan arbeite ich eifrig an der Instrumentation eines weiteren Trios. Die Kompositionen sind natürlich sehr schlecht, aber wenn es regnet, ist es schön, an etwas arbeiten zu können. – Vorgestern abend kam ich von der Jagd in Kalvola zurück; wir brachten zwei Waldhühner, sechs Kaninchen, ein Schwarzhuhn und zwei Moorhühner mit.“

Der erste Satz des Trios beginnt mit einer Introduction, die mit einem ernsten, dramatischen Fortissimo-Ausbruch anhebt, ganz wie in einigen Symphonien der Wiener Klassik. Diese feierliche Eröffnung in a-moll könnte wie ein übertrieben grandioses Tor zu einem relativ kleinen, eleganten dreisätzigen Trio erscheinen, doch man kann sie auch als einen würdigen Eingang zu sämtlichen großformatigen Kompositionen Sibelius' betrachten. In einigen neueren Werkverzeichnissen ist hinter die Tonart G-Dur ein Fragezeichen gesetzt worden; verschiedentlich wird es „Trio in mehreren Tonarten“ genannt. In den Werken, die seinem *Streichquartett Es-Dur* JS 184 aus dem Jahr 1885 vorangehen, war Sibelius überraschend freizügig bei der Tonarten-disposition.

Tonartenplan des Trios G-Dur

Satz	beginnt in	endet in
I. [Introduction] <i>Andante</i>	a-moll	G-Dur
<i>Allegro</i>	G-Dur	d-moll
II. <i>Adagio</i>	C-Dur	f-moll
III. <i>Vivace</i>	D-Dur	d-moll

Das wertvollste Merkmal des gesamten Werks ist der kunstvolle Satz für die beiden Violinen; Sibelius' Erfahrung als Duo-Partner hat hier deutliche Spuren hinterlassen. In einem Brief an seinen Onkel Pehr vom 20. Juni 1882 berichtete er von Duetten, die er mit Anna Tigerstedt (1860-1946) gespielt habe; aller Wahrscheinlichkeit nach war sie es auch, mit der er das frisch komponierte *Trio G-Dur* ausprobierte. Ein anderer möglicher Partner war Sibelius' Schulfreund August Ferdinand Ringvall (1865-1941); es gibt indes keinen Beweis dafür, daß das Werk tatsächlich je aufgeführt worden ist. Am 11. Januar 1882 schrieb er seinem Onkel Pehr, er habe „Myllers Duette“ mit Ringvall, der Dirigent des kleinen Ensembles der Volksschule Hämeenlinna war, gespielt. Dies bezieht sich aller Wahrscheinlichkeit nach auf die *Sechs Duos für zwei Violinen* op. 22 des mährischen Komponisten Georg Gottfried Müller (1762-1821), komponiert nach seiner Emigration in die USA im Alter von 22 Jahren. Dort arbeitete Müller als Musiker und Priester der mährischen Gemeinden in Pennsylvania und Ohio.

In Sibelius' Trio fährt der *Allegro*-Teil des ersten Satzes in G-Dur, fließendem 6/8-Takt und unmißverständlich mitteleuropäischer Herzlichkeit fort; die Musik hat tänzerischen Charakter, wenn gleich das Tempo für einen echten Ländler zu schnell ist. Ohne Zweifel teilt dieser Satz einige

Elemente mit dem Schlußbrondo (*Allegretto*) aus Müllers *F-Dur-Duo* op. 22 Nr. 2. Inkeri Simola-Isaksson, die Musik und Bewegung an der Sibelius-Akademie unterrichtet hat, hat darauf hingewiesen, daß im Frankreich des frühen 19. Jahrhunderts eine Abart des Walzers im 6/8-Takt gepflegt wurde. Das *Andante* demonstriert Sibelius' Interesse an rhythmisch uniformen Folgen von halben Noten (s. Musikbeispiel 1), die Choralcharakter haben, ohne explizit an das Idiom des Kirchenchorals anzuschließen. Das Finale, *Vivace*, ist eine lebhaft, geistreich elegante Stilisierung einer authentischen finnischen Polska (s. Musikbeispiel 2) – Finnlands ältester Volkstanz (so Prof. Erkki Ala-Könni), dessen originäre Tradition bis ins 17. Jahrhundert zurückreicht.

In dem [*Menuetto*] *d-moll* (1882-85, HUL code 0538:) vermutet man Sibelius' früheste überlieferte Komposition für konventionelles Klaviertrio (Violine, Cello und Klavier). Es folgt hier auf das *G-Dur-Trio*, weil die letzten Takte seines *Vivace* (*d-moll*) verwandtes Themenmaterial enthalten. Der Cellopart ist der einfachste, den Sibelius je geschrieben hat; selbst *Vattendroppar* (*Wassertropfen*) JS 216 (1875?) hat einen anspruchsvolleren Part (*e-moll*). Sollte das [*Menuetto*] um 1882-83 u.a. für seinen Bruder Christian (1869-1922) geschrieben worden sein, dann muß dieser bis zum Februar 1884 unwahrscheinlich rasche Fortschritte gemacht haben: Am 24. Februar 1884 schrieb Sibelius an seinen Onkel Pehr: „Kitti [Christian] übt fleißig und hat gute Fortschritte gemacht.“ In einem früheren Brief an Pehr (20. September 1883) hieß es: „Ich werde versuchen, ein Trio für Violine, Cello und Klavier zu komponieren; es wäre wunderbar, wenn wir gemeinsam musizieren könnten, wenn Du mit Tante

[Evelina] an Weihnachten kommst.“ Allem Anschein nach spielte Pehr in den Jahren 1882/83 ein wenig Cello, wie auch der Brief an Pehr vom 1. August 1882 belegt: „Hast du schon Zeit gefunden, Cello zu üben?“ Könnte das Menuett vielleicht für seinen Onkel komponiert worden sein?

Das *Menuetto F-Dur* für zwei Violinen und Klavier JS 126 (1883) könnte ein Teil dessen sein, was Sibelius in seinem oben zitierten Brief (25. August 1883) als ein „weiteres Trio“ bezeichnet hat. Verschiedentlich ist vermutet worden, daß es sich bei diesem *F-Dur-Menuett* um einen zusätzlichen Satz für das *G-Dur-Trio* handeln könnte, wahrscheinlicher aber ist, daß es zu einem neuen Werk gehören sollte. Über einem Partiturf fragment für das Finale des *G-Dur-Trios* steht die Überschrift „Partitur Trios“. Sibelius arbeitete mühen mehr oder weniger gleichzeitig an mindestens zwei verschiedenen Trios.

Im [*Andante*] – *Adagio* – *Allegro maestoso* a-moll und Es-Dur (1883-85) thematisiert Sibelius den Kontrast zwischen langen, choralartigen Passagen von halben Noten in a-moll und einem sonnigen Es-Dur-*Allegro* in der Art der Wiener Klassik – Tonarten im Tritonusabstand. Das Hauptthema des *Allegro* wird auf vielfältige Weise verändert, es weicht kurz nach c-moll aus und enthält ein bemerkenswertes Klaviersolo in es-moll; doch kommt es Sibelius scheinbar nicht auf die Sonatenhauptsatzform an (s. Musikbeispiel 3). Zu jener Zeit war Sibelius als Komponist wahrscheinlich ein vollkommener Autodidakt. Überaus dankbar war er für ein umfangreiches Harmonielehrbuch (dessen Autor uns nicht bekannt ist), das ihm seine Tante Evelina Sibelius (1832-1897) im Spätsommer 1882 geschenkt hatte. Sollten hier die Regeln der Sonatenform gelehrt

worden sein, scheint er sie in den Kompositionen aus dem Jahr 1883 nicht angewandt zu haben.

Am 24. Februar 1884 schrieb er an seinen Onkel Pehr: „Ich glaube, ich habe in Åbo [Turku] erwähnt, daß ich Lobes Compositionslehre auf Deutsch durch einen Freund bekommen könnte ... Ich habe bereits 44 Seiten gelesen und ein Quartett für zwei Violinen, Cello und Klavier komponiert; ein Trio für Violine, Cello und Klavier ist noch nicht harmonisiert.“ In der Tat existiert ein zweiseitiges Fragment für Klavierquartett in a-moll (HUL 0525:), bei dem die Sekundgeige vollständig ausgetrichen ist; höchstwahrscheinlich handelt es sich dabei um einen Teil des genannten Werks. Sibelius scheint das in Angriff genommene Klavierquartett verworfen und für Klaviertrio umgeschrieben zu haben. War er noch am Anfang dieser Arbeit, als er davon sprach, das Trio sei „noch nicht harmonisiert“? In seiner Endfassung besteht das *Klaviertrio a-moll* JS 206 (1884) aus drei Sätzen; eine Partitur – sollte sie je existiert haben – ist nicht überliefert. Die Übertragung und Synchronisierung des Materials aus dem Klavierquartett-Original scheint nicht abgeschlossen zu sein, da die Stimmen zahlreiche Fehler aufweisen. Das *Quartett d-moll* für zwei Violinen, Cello und Klavier JS 157 (datiert 31. August 1884) ist eine völlig andere Komposition; vier Seiten seines Finales (HUL 0525:) aber wurden zusammen mit dem originalen Klavierquartett a-moll entworfen.

Der erste Satz des *Klaviertrios a-moll* ist Sibelius' erstes *Allegro* in Sonatenhauptsatzform (s. Musikbeispiel 4). Der Komponist zeigte dieses *Allegro* seinem Biographen Erik Furuhjelm; auch Erik Tawaststjerna behandelt diesen Satz, wobei seine Äußerungen sich auf Furuhjelms Angaben stützen. Das Hauptthema des *Allegros* mit seinen

markanten, raschen Terzen verströmt *alla turca*-Flair (vgl. entsprechende stilistische Mittel im ersten Satz der *Sonate a-moll* für Violine und Klavier JS 177 [datiert 17. Juli 1884]). Im zweiten Satz des Klaviertrios, *Andante*, kann man hören, daß zu jener Zeit Joseph Haydn für Sibelius das prägendste Vorbild war (ca. 1882-84), wenngleich auch Ludwig van Beethoven, Felix Mendelssohn Bartholdy und Franz Schubert für ihn wichtige Einflüsse bildeten. Das *Andante* enthält eine lange atmosphärische Passage in e-moll als Seitenthema, das gemäß den Konventionen der Sonatenhauptsatzform in der Haupttonart A-Dur wiederholt wird; formal handelt es sich hier um eine Art Sonaten-Rondo (s. Musikbeispiel 5). Der letzte erhaltene Satz ist ein groß angelegtes Menuett in g-moll mit vielen kultivierten Rhythmen; das Trio hat den üblichen rustikalen Einschlag mit rhythmisch pulsierenden Orgelpunkten im Klavierbass. Die Tonika G dient als erniedrigter Leitton zu a-moll; eine seltsame Tonart für ein Finale, wenn das Menuett tatsächlich der letzte Satz sein sollte. Sowohl die *Violinsonate* als auch das *Klavierquartett* vom Sommer 1884 sind viersätzigte Werke; der Gedanke liegt nahe, daß auch dieses Trio entsprechend konzipiert war. Haydns Streichquartette sind normalerweise viersätzig, während seine Klaviertrios in der Regel dreisätzig sind und mit einem schnellen Satz schließen. Haydns *Klaviertrios A-Dur* Hob. XV/26 und *F-Dur* Hob. XV/37 aber schließen mit einem Menuett als drittem Satz. Als Geiger hat Sibelius viele Werke Haydns gespielt; in einem Brief vom 20. Juni 1882 erwähnt er Violinsonaten, in einem Brief vom 12. Oktober 1882 Streichquartette und in einem Brief vom 16. Juli 1883 Klaviertrios. Im oben zitierten Brief vom 24. Februar 1884 berichtet

er, daß er Klaviertrios von Ludwig van Beethoven und Felix Mendelssohn Bartholdy mit den Elfsbergs gespielt habe – dem Apotheker Hugo Wilhelm Elfsberg (1836-1918) als Cellist und seiner Frau am Klavier. Vielleicht haben sie auch Sibelius' soeben komponiertes *Klaviertrio a-moll* gespielt.

Das *[Moderato] a-moll* (1885) (HUL 0540:) ist ein Fragment ohne klaren Anfang und Schluß. Es mag aus einer Klavierimprovisation hervorgegangen sein, die mit einem auf dem Notenpult bereitliegenden Stift festgehalten wurde. In rhythmischer Hinsicht erinnert es an gewisse Phrasen im *Andante* des *Klaviertrios a-moll* (s. Musikbeispiel 5); aufgrund von Indizien wie der Art des verwendeten Papiers (mit handgezogenen Notenlinien) sieht Kari Kilpeläinen eine mögliche Verbindung mit den Skizzen zu *Ljunga Virginia* (Juli 1885), Sibelius' erster erhaltener Theatermusik, auch wenn dies durch den musikalischen Stil nicht gestützt zu werden scheint.

Im Falle des *[Allegro] C-Dur* (1885) (HUL 0541a/5:) fällt die Datierung leichter, da sich dieses Fragment auf den Seiten 16-17 des Skizzenbuchs aus dem Frühjahr 1885 befindet, welches mit den ersten drei Sätzen des *Streichquartetts Es-Dur* JS 184 endet (das vollständige Werk ist datiert 31.[!] Juni 1885). Das *[Allegro] C-Dur* folgt direkt auf den *Sonate[nsatz] D-Dur* für Violine und Klavier, *Allegro con brio*, der die Seiten 10-15 belegt (BIS-CD-1022). Deutlich folgt dieser Sonatensatz der Sonatenhauptsatzform; hier klingt das ausgedehnte Seitenthema mit seinen Begleittrilen wie der Es-Dur-Mittelteil des *[Allegros] C-Dur*. Das G-Dur, das die Sonatenhauptsatzform im *[Allegro] C-Dur* eigentlich verlangt, wird erst mit einiger Verzögerung erreicht, und dann endet die Musik; daher ist

das *[Allegro] C-Dur* eine Art Sonatenexposition. Am Anfang des Hauptthemas erklingen bogenförmige Phrasen, die auf dem zweiten Taktviertel beginnen und bis zum ersten des Folgetakts reichen – eine ähnliche Phrasenbildung, wie sie acht Jahre später in Sibelius' *Klaviersonate f-moll* op. 12 in ausgedehnter Form wiederkehrt.

Die Familie Sibelius verbrachte die Sommer der Jahre 1886 und 1887 in Korpo im Turku-Archipel. Im Sommer 1886 wohnten sie auf dem Anwesen Vidix im Dorf Hafräskä auf der Insel Norrskata, nördlich von Korpo (s. die Abbildung auf der Vorderseite des Booklets und das Foto auf der Rückseite). Onkel Pehr hatte aus Turku ein Klavier herbeigeschafft, und so wurde mit großer Begeisterung musiziert: Janne und Onkel Pehr spielten Violine, Sibelius' Bruder Christan Cello, seine Schwester Linda, seine Tante Evelina und seine Mutter Maria Klavier. Besucher berichteten davon, wie sie das berühmte Geschwistertrio in Hafräskä gehört hatten. Während dieser Zeit hatte Sibelius immer noch das feste Ziel, Violinvirtuose zu werden. Bereits 1915 sagte er zu Otto Andersson, wie gern er Geige spielend am Strand spazierte, selbst wenn es stürmisch war. Das erste Jahr am Helsinki Musikinstitut (1885-86) verbrachte er vor allem mit Theorieunterricht und Violinspiel; in den Sommerferien erst konnte er seinem Kompositionsdrang nachkommen. Das offizielle Kompositionsstudium bei Martin Wegelius, dem Direktor des Instituts, begann er erst 1887.

Ein lebhaftes *Allegro D-Dur* JS 27 (1886) enthält rapide Sechzehntelgruppen, die Sibelius' virtuosens Ehrgeiz bekunden. Inkeri Simola-Isaksson hat das Stück eine moderne Polka genannt, was durch die typischerweise emphatischen Phrasenschlüsse mit zwei Achteln und einer Viertel unter-

strichen wird. Die Quellenlage für dieses Stück ist problematisch, weil eine ältere Fassung mit Fragmenten einer revidierten Fassung verbunden werden mußte (s. Musikbeispiel 6). Um Oktavparallelen zu vermeiden, wurde auch dann an der Stimmführung der letzteren festgehalten, wenn die ältere Fassung verwendet wurde. Dem Stück liegt die Rondoform zugrunde: ABACA + Coda (*Presto*).

Eines der schönsten, sanglichsten und hymnischsten Themen im gesamten Frühwerk Sibelius' findet sich in dem [*Andantino*] *A-Dur* (1886). Das Stück wird hier in ABA-Form gespielt; um es aufzuführen zu können, hat Jaakko Kuusisto den letzten Takt des B-Teils vervollständigt (in keinem anderen der hier eingespielten Werke wurde etwas hinzugefügt).

In einem Brief vom 30. November 1884 an seinen Onkel Pehr erörtert Sibelius enthusiastisch seine Pläne für ein neues Klaviertrio in a-moll, doch erst im Sommer 1886 nahm sein nächstes größeres Klaviertrio Gestalt an, das *Klaviertrio a-moll*, „*Hafräsk*“, JS 207 (das Manuskript trägt die beiden Vermerke „Hafräsk 1886“ und „18 8/VII 86“). Im Tauziehen zwischen Streichquartett und Klaviertrio hatte sich das erstere 1885 als siegreich erwiesen; die Sommer der Jahre 1886 bis 1889 aber stellen Blütezeiten in Sibelius' Klaviertrioschaffen dar. Nun stellte Ludwig van Beethoven das Vorbild für Sibelius dar, wie man vielleicht am deutlichsten im a-moll-Drama des ersten Satzes, *Allegro maestoso*, des *Hafräsk-Trios* sieht. Der beinahe aggressive Sechzehntelaufakt (s. Musikbeispiel 7) nimmt das Hauptthema der *Streichquartettfuge für Martin Wegelius* JS 85 (1889) vorweg. Die Stimmen des ersten Satzes zumal bereiteten Probleme. Es existierten verschiedene ältere Entwürfe zu einer recht

langen, amorphen Fassung; eine (nicht zuletzt in formaler Hinsicht) verbesserte Version ist nur fragmentarisch überliefert. Zu diesen Fragmenten zählt jedoch die vollständige Cellostimme in einer von Sibelius' Bruder Christian angefertigten Reinschrift; hiervon ausgehend, haben wir eine Fassung erstellt, die die Revisionen des Komponisten so weit wie möglich berücksichtigt. Prof. Paavo Pohjola, langjähriger Violin- und Kammermusiklehrer (u.a. an der Sibelius-Akademie und der Musikhochschule Malmö), hat die hier verwendete Lösung anerkannt: Zuerst die Exposition der alten Fassung, dann, als Wiederholung, die Exposition in der modifizierten Fassung. In der früheren Fassung moduliert das Hauptthema schon im dritten Takt nach C-Dur, während in der neueren die Modulation bist zum fünften Takt hinausgezögert wird. Während des Aufenthalts der Familie Sibelius in Hafräsk, wurde Pehrs Klavier mitunter auf ein großes Fischerboot verfrachtet, so daß das Familientrio „Wassermusik“ auf offener See spielte! Und tatsächlich hat der zweite Satz des *Hafräsk-Trios* – ein *Andantino* im 9/8-Takt – den Charakter einer reizend schaukelnden Barkarole. Inkeri Simola-Isaksson hat hier außerdem Walzerrhythmen gefunden, freilich in relativ langsamem Tempo. Als Otto Andersson den 86jährigen Sibelius nach einigen seiner Melodien aus den Sommern in Korpo fragte, erinnerte er sich der fröhlichen Sechzehntel des Scherzos als einziges Beispiel aus dem *Hafräsk-Trio*. Das Rondo-Finale steht im traditionellen 6/8-Jagdrhythmus. Choralartige Akkordfolgen (s. Musikbeispiel 8) antizipieren sowohl das *Impromptu* für Klavier op. 5 Nr. 1 wie auch das Finale des *Klavierquintetts g-moll* JS 159 (1890). Das *Hafräsk-Trio* stellt ein wohlbalanciertes Ensemble dar, einen würdigen Ausklang

der Stücke, die Sibelius komponierte, bevor er sein eigentliches Kompositionsstudium begann.

© **Folke Gräsbeck 2003**

Der Geiger und Komponist **Jaakko Kuusisto** (geb. 1974) studierte Geige bei Géza Szilvay und Tuomas Haapanen an der Sibelius-Akademie sowie bei Miriam Fried und Paul Biss an der Indiana University. Außerdem hat er Komposition bei Eero Hämeenniemi und David Dzubay studiert. Seine Werke wurden bei zahlreichen Kammermusikfestivals in Nordeuropa, den USA und Großbritannien aufgeführt; im Jahr 2003 wurde seine erste Oper in Espoo (Finnland) uraufgeführt. Jaakko Kuusisto hat in einer Reihe von Wettbewerben Preise gewonnen: 1989 gewann er den Kuopio-Violinwettbewerb; danach erhielt er vordere Preise bei den Sibelius-, Indianapolis- und Carl Nielsen-Wettbewerben. 1997 erreichte er das Finale beim Concours Reine Elisabeth in Brüssel. Auftritte als Solist und Kammermusiker haben Jaakko Kuusisto in viele Länder geführt; er ist in China, Japan, den USA und etlichen europäischen Ländern aufgetreten. Jaakko Kuusisto hat zahlreiche Aufnahmen für BIS gemacht; seine Gesamteinspielung von Sibelius' frühen Violinwerken für BIS erhielt vorzügliche Kritiken. Sein besonderes Interesse am Jazz hat zu zwei CD-Projekten geführt, von denen das unlängst veröffentlichte *Music!* ihn nicht nur als Geiger, sondern auch als Komponist und Arrangeur zeigt. 1999 wurde Jaakko Kuusisto zum Konzertmeister des Lahti Symphony Orchestra ernannt. Gemeinsam mit seinem Bruder Pekka – ebenfalls ein Geiger – ist er künstlerischer Leiter des Tuusula Lake Chamber Musik Festival.

Satu Vänskä absolvierte ihr Studium an der Münchener Hochschule für Musik mit Auszeichnung; zur Zeit setzt sie ihre Studien bei Prof. Ana Chumachenko fort. Sie begann im Alter von drei Jahren als Schülerin von Masako Kondo mit dem Violinspiel, besuchte das Päijät-Häme Konservatorium und wurde Schülerin von Pertti Sutinen an der Sibelius-Akademie. In den Jahren 1990-92 studierte sie zugleich an der Kuhmo Violinsschule bei Zinaida Gilels, Pavel Vernikov und Ilja Grubert. Als Solistin ist Satu Vänskä mit dem Lahti Symphony Orchestra, dem Vivo Symphony Orchestra, den Münchener Kammersolisten und den Münchner Philharmonikern aufgetreten. In der Spielzeit 1998/99 war sie Young Soloist of the Year des Lahti Symphony Orchestra; seit 2000 wird sie von Lord Menuhins Programm „Live Music Now!“ gefördert, was ihr die Möglichkeit gab, mit zahlreichen bedeutenden Künstlern wie Heinrich Schiff und Radu Lupu zu musizieren.

Marko Ylönen (geb. 1966) war bereits mit 15 Jahren Finalist des Turku Cello-Wettbewerbs. 1990 gewann er den zweiten Preis bei der Nordic Countries' Cello Competition in Turku sowie den sechsten Preis beim Tschaikowsky-Wettbewerb in Moskau. Im Frühjahr 1996 gewann er die Concert Artists Guild Competition in New York. Marko Ylönen ist als Solist und Kammermusiker in Europa, Australien, Neuseeland und den USA aufgetreten. 1987/88 und 1990/91 war er Erster Cellist der Tapiola Sinfonietta, danach war er Erster Solo-Cellist des Finnischen Radio-Symphonieorchesters von 1991 bis 1993. Von 1995 bis 1999 war er Mitglied des New Helsinki Quartet; seit 2000 unterrichtet er Cello und Kammermusik an der Sibelius-Akademie. Er selber

hat bei Csaba Szilvay am Konservatorium Jyväskylä studiert, ferner an der Ost-Helsinki Musikhochschule, an der Sibelius-Akademie (bei Erkki Rautio und Heikki Rautasalo) und an der Musikakademie Basel (bei Heinrich Schiff). Im Sommer 2003 war Marko Ylönen künstlerischer Leiter des Korsholm Festivals.

insbesondere im Rahmen der Sibelius-CD-Gesamtausgabe. Die erste Folge der Jugendwerke Sibelius' für Soloklavier wurde im Jahr 2000 von der Zeitung *Helsingin Sanomat* zur CD des Jahres gewählt.

Folke Gräsbeck hat über 200 von Sibelius' rund 550 Kompositionen aufgeführt, 76 davon als Uraufführung. Er war der erste Pianist, der in der Sibelius Hall in Lahti einen Soloabend gegeben hat (14. März 2000); sein Programm bestand zur Gänze aus Uraufführungen Sibelius'scher Klaviermusik. Zu seinem Sibelius-Repertoire zählt das *Klavierquintett g-moll*, die vier Klavierquartette und die gesamten Werke für Klaviertrio (5 große Klaviertrios und einige kürzere Werke). 1996 erhielt er die Medaille des Sibelius-Geburtsorts Hämeenlinna. 1999 wurde er zum Artist of the Year der UK Sibelius Society gewählt. Folke Gräsbeck studierte Klavier bei Tarmo Huovinen am Konservatorium Turku (1962-74) und gewann 1973 den ersten Preis beim Maj Lind-Wettbewerb. Zahlreiche Studienaufenthalte führten ihn nach London, wo er Privatunterricht bei der Schnabel-Schülerin Maria Curcio-Diamond erhielt. Außerdem studierte er bei Prof. Erik T. Tawaststjerna an der Sibelius-Akademie in Helsinki. Seit 1985 unterrichtet er an der Sibelius-Akademie; 1997 erhielt er seinen Master of Music. Er hat über 30 Klavierkonzerte aufgeführt und ist als Konzertsolist, Kammermusiker und Liedbegleiter in den USA, Ägypten, Israel, den Vereinigten Arabischen Emiraten, Botswana, Zimbabwe und Mexiko sowie in vielen europäischen Ländern aufgetreten. Er hat zahlreiche CDs für BIS aufgenommen,

Jean Sibelius composa probablement ses toutes premières œuvres en plusieurs mouvements en août 1883, à l'âge de 17 ans et nous sommes fiers de présenter sur ce disque la première mondiale du *Trio pour deux violons et piano en sol majeur* JS 205 (1883). Sibelius écrivit de Kalalahti (près de Hämeenlinna) à son oncle Pehr le 25.8.1883 : « J'ai fait un petit essai à la composition. 1 Trio pour 2 violons et piano est déjà tout prêt, il est en sol majeur et long de huit pages. Un autre Trio est en train d'être orchestré. Les compositions sont naturellement très mauvaises mais il est agréable d'avoir du travail les jours de pluie. Avant-hier soir, je suis rentré à la maison après une chasse à Kalvola, nous avons attrapé deux grouses, 6 lièvres, 1 coq de bruyère noir ainsi que 2 gelinottes. »

Le premier mouvement du *Trio* renferme une introduction qui commence avec un éclat solennel dramatiquement *fortissimo* comme dans certaines symphonies classiques de Vienne. Ce début solennel en la mineur pourrait sembler une porte d'entrée un peu grandiloquente pour un trio relativement petit et élégant en trois mouvements mais on peut le voir comme la digne entrée de toute la production des grandes compositions de Sibelius. Dans certains catalogues mis à jour, la tonalité de sol majeur est mise en question, dans d'autres l'œuvre est dite « Trio en tonalités différentes ». Sibelius était étonnamment libéral dans son choix de tonalités dans les œuvres précédant le *Quatuor à cordes en mi bémol majeur* JS 184 (1885).

Plan tonal du *Trio en sol majeur*

Mouvement	Commence en	Finit en
I. [Introduction] <i>Andante</i>	la mineur	sol majeur
<i>Allegro</i>		sol majeur ré mineur
II. <i>Adagio</i>	do majeur	fa majeur
III. <i>Vivace</i>	ré majeur	ré mineur

La plus grande qualité de l'œuvre est le traitement souple des structures pour deux violons ; l'expérience de Sibelius du jeu en duo a laissé ses marques évidentes. Il rapporta dans la lettre à l'oncle Pehr le 20.6.1882 comment il avait joué des duos avec Anna Tigerstedt (1860-1946) et il est fort probable qu'elle ait participé à la lecture du *Trio en sol majeur* nouvellement écrit. Mais le camarade d'école August Ferdinand Ringvall (1865-1941) pourrait aussi avoir été de la partie ; on ne sait pourtant rien d'une exécution. Sibelius relate dans la lettre du 11.1.1882 à l'oncle Pehr comment il avait joué les « Duos de Myller » avec Ringvall qui dirigeait le petit orchestre de l'école normale de Hämeenlinna. Il s'agissait probablement des *6 Duos pour deux violons* op. 22 du morave Georg Gottfried Müller (1762-1821), composés après le déménagement du compositeur de 22 ans aux Etats-Unis. Müller travailla ensuite comme musicien et ministre [spirituel] de la congrégation morave en Pennsylvanie et en Ohio.

Dans le *Trio* de Sibelius, l'*Allegro* du premier mouvement est en sol majeur coulant aisément en mesures à 6/8, d'une jovialité typique de l'Europe centrale, dansant même, mais le tempo est trop rapide pour qu'il s'agisse d'un vrai *ländler*. Il se trouve nettement des traits communs avec par exemple le Finale *Rondo Allegretto* du *Rondo en fa majeur* op. 22 no 2 de Müller. Inkeri Simola-Isaksson, ancien lecteur à l'Académie Sibelius en musique et

rythmique, rappela que les Français cultivaient une variante de la valse en mesures à 6/8 au début du 19e siècle. L'*Andante* expose l'intérêt de Sibelius pour les suites rythmiquement uniformes de blanches (voir exemple musical 1), rappelant des hymnes sans être directement rattachées aux chorals d'église. Le finale *Vivace* est une stylisation rapide et élégante d'une authentique *polska* finlandaise (voir exemple musical 2) qui est, selon le professeur Erkki Ala-Könni, la danse folklorique la plus ancienne de la Finlande avec une tradition indépendante depuis le 17e siècle.

On croit que [*Menuetto*] en ré mineur (1882-85) (HUL code 0538:) de Sibelius est sa première pièce pour trio pour piano (avec violoncelle) de conservée. Le morceau est placé directement après le *Trio en sol majeur* parce que les mesures finales en ré mineur du *Vivace* ont partiellement le même matériel thématique. Mais la partie pour violoncelle est la plus facile que Sibelius ait jamais écrite, même *Vattendroppar* (*Gouttes d'eau*) JS 216 (1875 ?) a une partie pour violoncelle plus avancée, en mi mineur. Si le morceau a été écrit vers 1882-83 pour son frère Christian Sibelius (1869-1922) qui jouait du violoncelle, ce dernier aurait fait un progrès invraisemblablement rapide jusqu'en février 1884: Sibelius écrivit à son oncle Pehr le 24.2.1884: «Kitti [Christian] joue avec assiduité et il a fait de bons progrès.» Il écrivit à l'oncle Pehr le 20.9.1883: «Je vais essayer de composer un trio pour violon, violoncelle et piano, ce serait plaisant si mon oncle et ma tante [Evelina] venaient ici à Noël, nous pourrions jouer ensemble.» L'oncle Pehr joua manifestement du violoncelle sporadiquement vers 1882-83, cf une citation d'une lettre de Sibelius à l'oncle Pehr le 1.8.1882: «P.S. Mon oncle a-t-il déjà eu le

temps de pratiquer le violoncelle ?» Le menuet était-il, après tout, destiné à l'oncle de Sibelius?

Menuetto pour deux violons et piano en fa majeur JS 126 (1883) pourrait être une partie de ce que Sibelius parle dans la première citation de la lettre ci-dessus du 25.8.1883 comme d'«un autre trio». On a parfois suggéré que ce menuet soit un mouvement ajouté au *Trio en sol majeur* mais qu'il est plus probable qu'il soit une partie d'une nouvelle œuvre. Au-dessus d'un fragment de partition du finale tiré du *Trio en sol majeur* se trouve l'entête «Trios en partition». Au moins quelques trios différents semblent avoir été environ simultanément sur le métier.

Dans [*Andante*] – *Adagio* – *Allegro maestoso* en la mineur et mi bémol majeur (1883-85), Sibelius laisse de longues suites de blanches hymniques en la mineur faire contraste à un *allegro* en mi bémol majeur ensoleillé comme le classicisme de Vienne, c'est-à-dire avec les tons fondamentaux respectifs dans un rapport de triton. Le thème principal de marche de l'*allegro* est varié dans diverses formes avec de petites digressions en do mineur et un important solo pour piano en mi bémol mineur mais la forme de sonate ne semble pas être recherchée (voir exemple musical 3). A cette époque-là, Sibelius était probablement encore entièrement autodidacte en ce qui regarde la composition. Il était très reconnaissant envers sa tante Evelina Sibelius (1832-1897) pour un gros livre d'harmonie (d'un auteur inconnu) qu'elle lui donna en cadeau en fin d'été 1882. Si les règles de la forme sonate étaient exposées dans ce livre, Sibelius ne semble pas les avoir appliquées dans les compositions de l'an 1883.

Sibelius écrivit à l'oncle Pehr le 24.2.1884: «Je me rappelle que j'ai mentionné à Åbo [Turku] que

j'aurais, grâce à un camarade, le traité de composition de Lobe en allemand. J'ai déjà réussi à lire 44 pages et à composer un quatuor pour deux violons, violoncelle et piano; un trio pour violon, violoncelle et piano n'est pas encore harmonisé.» Il reste un fragment de deux pages d'un quatuor pour piano en la mineur (HUL 0525:) qui est apparemment une partie de l'œuvre mentionnée ici, où la partie pour deuxième violon est entièrement barrée. Sibelius semble avoir abandonné le concept de quatuor pour piano et récrit l'œuvre pour trio pour piano. Était-il au début de ce travail quand il parle de trio «pas encore harmonisé»? Le *Trio pour piano en la mineur* JS 206 (1884) renferme, dans sa forme finale, trois mouvements dont la partition, si elle a déjà existé, a été égarée. Le travail de synchronisation du matériel du quatuor semble ne pas avoir été entièrement terminé puisqu'il se trouve plusieurs fautes dans les parties. Le *Quatuor pour deux violons, violoncelle et piano en ré mineur* JS 157 (daté du 31.8.1884) est une tout autre composition mais quatre pages de son finale sont esquissées (HUL 0525:) déjà en compagnie du quatuor pour piano original en la mineur.

Sibelius écrivit alors son premier *allegro* en forme sonate, le premier mouvement *Allegro con brio* du *Trio pour piano en la mineur* (voir exemple musical 4). Sibelius montra l'*allegro* à Erik Furu-hjelm et Erik Tawaststjerna aussi a commenté le mouvement grâce aux rapports donnés par Furu-hjelm. Le thème principal de l'*allegro* en tierces vivement accentuées dessine un certain profil d'*alla turca*; cf le trait de style correspondant dans le premier mouvement de la *Sonate pour violon et piano en la mineur* JS 177 (daté du 17.7.1884). Dans l'*Andante*, le second mouvement du *Trio pour piano*,

on peut entendre que Joseph Haydn était le principal modèle de Sibelius à cette époque, environ 1882-84, quoique l'importance de Ludwig van Beethoven, Felix Mendelssohn Bartholdy et Franz Schubert soit aussi incontestable. L'*Andante* présente un passage atmosphérique longuet en mi majeur servant de second thème – qui, selon la pratique de la forme sonate, est répété dans la tonalité principale, la majeur; on pourrait l'appeler une variante de la forme rondo, proche de la forme sonate (voir exemple musical 5). Le dernier mouvement conservé est un menuet aux dimensions larges en sol mineur avec plusieurs sortes de rythmes raffinés et le trio renferme des parties rustiques à la manière conventionnelle de pédales rythmiquement battantes à la basse du piano. Mais sol mineur sert de sensible abaissée en relation à la mineur – c'était un choix bizarre de tonalité finale dans le cas où le menuet devait vraiment être le dernier mouvement. La sonate pour violon et le quatuor pour piano de l'été 1884 sont tous deux en quatre mouvements et on se demande si ce trio ne devait pas suivre le même modèle. Une généralisation assez pratique est que les quatuors à cordes de Haydn sont normalement en quatre mouvements mais ses trios pour piano en comptent trois, souvent avec un finale rapide. Mais les trios pour piano de Haydn Hob. XV/26 en la majeur et Hob. XV/37 en fa majeur se terminent explicitement par un menuet comme troisième mouvement. Dans sa vie de violoniste, Sibelius avait joué plusieurs œuvres de Haydn: dans la lettre du 20.6.1882, il fait mention de sonates pour violon, dans celle du 12.10.1882 de quatuors à cordes, dans celle du 16.7.1883 de trios pour piano. Dans la lettre du 24.2.1884 citée ci-dessus, Sibelius parle même d'avoir joué les trios pour piano de Ludwig van

Beethoven et Felix Mendelssohn Bartholdy avec Elfsberg, c'est-à-dire le pharmacien Hugo Wilhelm Elfsberg (1836-1918) au violoncelle et sa femme au piano; il est possible qu'ils aient lu le nouveau *Trio pour piano* en la mineur de Sibelius.

[*Moderato*] en la mineur (1885) (HUL 0540:) est un fragment dont le début et la fin manquent de clarté. Il pourrait s'être agi de véritable improvisation au clavier avec le crayon à mine à sa disposition sur le lutrin. La rythmique rappelle des phrases dans l'*Andante* du *Trio pour piano* en la mineur (voir exemple musical 5) mais, en ce qui concerne le type de papier (dont les systèmes pour les notes sont faits à la maison), Kari Kilpeläinen voit un lien éventuel avec les esquisses de *Ljunga Wirginia* (juillet 1885), la première musique de scène conservée de Sibelius, mais cela ne semble pas être confirmé par le style de la musique.

La date de l'[*Allegro*] en do majeur (1885) (HUL 0541a/5:) est plus facile à déterminer parce que ce fragment se trouve sur les pages 16-17 du carnet d'esquisses du printemps 1885 qui se termine par les trois premiers mouvements du *Quatuor à cordes* en mi bémol majeur JS 184 (l'œuvre en entier est datée du 31 [1] juin 1885). [*Allegro*] en do majeur suit directement le *Mouvement de sonate* [*Allegro con brio*] pour violon et piano en ré majeur sur les pages 10-15 (BIS-CD-1022). Ce mouvement de sonate est évidemment écrit en forme sonate où le large thème secondaire – avec son accompagnement de triollets – sonne comme la section intermédiaire en mi bémol majeur de l'[*Allegro*] en do majeur mais le sol majeur prescrit dans ce cas par la forme sonate se fait attendre et, une fois qu'il est là, la musique prend fin; le fragment est une sorte d'exposition de sonate. Le début du thème principal

présente des phrases qui commencent avec la seconde noire et se terminent avec la première noire de la mesure suivante; cette sorte de phrase sera utilisée abondamment huit ans plus tard dans la *Sonate pour piano* en fa majeur op. 12 (1893).

La famille Sibelius passa les étés 1886-87 à Korpo, dans l'archipel de Turku. Le premier été, la famille vécut au manoir Vidix du village Hafräsk sur la grande île Norrskata au nord de Korpo (voir la peinture de la couverture et aussi la photo au dos de la couverture). L'oncle Pehr avait transporté un piano-table de Turku et on faisait beaucoup de musique; Janne et son oncle Pehr jouaient du violon, son frère Christian, du violoncelle; sa sœur Linda, tante Evelina et sa mère Maria, du piano. Des visiteurs ont raconté avoir écouté le célèbre trio de famille à Hafräsk. En ce temps-là, Sibelius travaillait encore avec l'idée de devenir un virtuose du violon. En 1915 déjà, Sibelius avait raconté à Otto Andersson comment il avait l'habitude d'aimer à jouer du violon en se promenant sur les plages, même par grand vent de tempête. La première année à l'Institut de Musique d'Helsinki 1885-86 se passa en majeure partie en études théoriques et en pratique du violon et, pendant les vacances d'été qui suivirent, Sibelius trouva finalement un exutoire pour son besoin de composer. Les véritables études de composition auprès du recteur Martin Wegelius ne commencèrent pas avant le début de l'an 1887.

Un fougueux *Allegro en ré majeur* JS 27 (1886) renferme de rapides groupes de doubles croches qui reflètent les ambitions de virtuose de Sibelius. Inkeri Simola-Isaksson vit dans la pièce une polka avancée, confirmée entre autres par les fins de phrases typiques de deux croches et d'une noire accentuées. Le matériel de source était épineux car il s'agissait

de combiner une version antérieure à une version fragmentaire améliorée (voir exemple musical 6). Pour éviter les octaves parallèles, les progressions de la dernière ont même été utilisées dans des sections où la version première est gardée. Le morceau présente une forme de rondo ABACA+coda (*presto*).

L'un des thèmes hymniques les plus ravissants de la période de jeunesse de Sibelius se trouve dans l'*[Andantino] en la majeur* (1886). Le morceau est joué ici suivant la forme ABA dans laquelle Jaakko Kuusisto remplit la dernière mesure de la section B pour « sauver » le morceau. (C'est la seule pièce sur ce disque à renfermer une addition).

Dans la lettre du 30.11.1884 à son oncle Pehr, Sibelius parle avec enthousiasme des plans pour un nouveau trio pour piano en la mineur mais le grand trio pour piano suivant ne vit le jour qu'à l'été 1886; il s'agit du *Trio pour piano en la mineur « Hafräsk »* JS 207 (notes manuscrites datées entre autres de Hafräsk 1886 et 18 8/VII 86). Dans l'épreuve de force entre les genres de quatuor à cordes et de trio pour piano, le premier avait remporté la victoire dans l'année 1885 mais les étés 1886-89 furent une haute saison pour la production de trios pour piano de Sibelius. Ludwig van Beethoven s'était alors haussé au premier rang des modèles, ce qui se remarque peut-être le plus dans le drame en la mineur dans le premier mouvement *Allegro maestoso*. Le levé presque agressif de double croche du thème principal (voir exemple musical 7) annonce le thème principal de *Fugue pour Margit Wegelius* pour quatuor à cordes JS 85 (1889). Le matériel du premier mouvement est particulièrement problématique. Quelques esquisses antérieures forment une version monstrueusement longue mais une version améliorée, surtout du point

de vue de la forme, n'existe qu'en fragments. Elle se trouve écrite au propre comme voix de violoncelle par Christian et, en la prenant comme modèle, on a reconstruit ici une version en utilisant le plus possible la deuxième version. Le professeur Paavo Pohjola, depuis plusieurs années professeur de violon et de musique de chambre à l'Académie Sibelius et au Conservatoire National de Malmö entre autres, donna son assentiment à cette solution de présenter l'exposition de la première version d'abord, suivie de l'exposition de la version améliorée comme reprise. Dans la première, le thème principal module à do majeur dans la troisième mesure déjà tandis que la seconde version attend à la mesure cinq pour ce faire. Le piano-table de l'oncle Pehr était normalement transporté dans un grand bateau à pêche et le trio familial jouait « Water Music » en pleine mer! Le second mouvement *Andantino* en 9/8 du *Trio Hafräsk* n'a-t-il pas quelque chose d'une barcarolle gentiment berçante? Inkeri Simola-Isaksson remarqua aussi des rythmes de valse, assurément en tempo relativement lent. En 1951, Sibelius, âgé de 86 ans, reconstruisit les joyeux groupes de doubles croches du scherzo de mémoire comme unique exemple du *Trio Hafräsk* quand Otto Andersson le pria de se souvenir de quelques mélodies des étés à Korpo. Le rondo final présente les traditionnelles « mesures de chasse » à 6/8. Des suites d'accords hymniques (voir exemple musical 8) annoncent l'*Impromptu pour piano* op. 5 no 1 et le finale du *Quintette pour piano en sol mineur* JS 159 (1890). Le *Trio pour piano « Hafräsk »* crée une unité dramatiquement bien équilibrée en quatre mouvements, une digne fin des morceaux composés sans enseignement en composition.

© Folke Gräsbeck 2003

Le violoniste et compositeur **Jaakko Kuusisto** (né en 1974) a étudié le violon avec Géza Szilvay et Tuomas Haapanen à l'Académie Sibelius, ainsi qu'avec Miriam Fried et Paul Biss à l'université d'Indiana. Il a aussi étudié la composition avec Eero Hämeenniemi et David Dzubay. Ses œuvres ont été jouées lors de plusieurs festivals de musique de chambre dans les pays du Nord ainsi qu'aux Etats-Unis et au Royaume-Uni; en 2003, son premier opéra fut créé à Espoo en Finlande. Jaakko Kuusisto a reçu des prix à maintes compétitions: le premier prix au Concours de violon Kuopio en 1989 fut suivi de prix aux concours Sibelius, Indianapolis et Carl Nielsen. En 1997, il se rendit en finale du concours de la Reine Elisabeth à Bruxelles. Jaakko Kuusisto s'est produit comme soliste et chambriste sur plusieurs continents; il a joué en Chine, au Japon, Etats-Unis et dans plusieurs pays européens. Il a enregistré de nombreux disques BIS; son enregistrement complet sur étiquette BIS des œuvres de jeunesse pour violon de Sibelius fut très bien reçu. Son intérêt spécial pour le jazz donna lieu à deux projets d'enregistrement dont *Music!* le présente non seulement comme violoniste mais aussi comme compositeur et arrangeur. Jaakko Kuusisto est premier violon de l'Orchestre Symphonique de Lahti depuis 1999. Avec son frère violoniste Pekka, il est directeur artistique du Festival de musique de chambre du lac Tuusula.

Satu Vänskä obtint son diplôme avec distinction à la Hochschule für Musik de Munich où elle poursuit maintenant ses études dans la classe du professeur Ana Chumachenko. Elle commença à jouer du violon à l'âge de trois ans comme élève de Masako Kondo et elle fréquenta le conservatoire Päijät-Häme et l'Académie Sibelius comme élève de

Pertti Sutinen. De 1990 à 1992, elle étudia aussi à l'école de violon Kuhmo avec Zinaida Gilels, Pavel Vernikov et Ilja Grubert. Satu Vänskä s'est produite comme soliste avec l'Orchestre Symphonique de Lahti, l'Orchestre Symphonique Vivo, les Solistes de Chambre de Munich et l'Orchestre Philharmonique de Chambre de Munich. Elle fut « Jeune soliste de l'année » de l'Orchestre Symphonique de Lahti dans la saison 1998-99 et, depuis 2000, elle bénéficie d'une bourse de « Live Music Now! » de lord Menuhin, ce qui lui a permis de jouer avec d'éminents musiciens dont Heinrich Schiff et Radu Lupu.

Marko Ylönen (né en 1966) fut un finaliste au concours de violoncelle de Turku alors qu'il n'avait que 15 ans. En 1990, il gagna le second prix au concours de violoncelle des pays du Nord à Turku et le sixième prix au concours Tchaïkovski à Moscou. Au printemps 1996, il gagna le Concert Artists Guild Competition à New York. Marko Ylönen s'est produit partout comme soliste et chambriste en Europe, Australie, Nouvelle-Zélande et aux Etats-Unis. Il fut premier violoncelliste de la Sinfonietta Tapiola en 1987-88 et 1990-91, après quoi il fut principal violoncelle solo de l'Orchestre Symphonique de la Radio Finlandaise de 1991 à 1993. Il fit partie du Nouveau Quatuor d'Helsinki de 1995 à 1999 et, depuis 2000, il est profession senior de violoncelle et de musique de chambre à l'Académie Sibelius. Il a étudié avec Csaba Szilvay au département de Keuruu du conservatoire de Jyväskylä, au Collège de musique de l'est d'Helsinki, à l'Académie Sibelius dans la classe d'Erkki Rautio et Heikki Rautasalo et à l'Académie de Musique de Bâle comme élève d'Heinrich Schiff. Marko Ylönen fut aussi directeur artistique du festival de Korsholm de l'été 2003.

Folke Gräsbeck a interprété plus de 200 des 550 compositions environ de Sibelius et il a donné la création mondiale de 76 d'entre elles. Il fut le premier pianiste à donner un récital à la salle Sibelius à Lahti (14 mars 2000), jouant un programme consacré exclusivement à des créations de musique pour piano de Sibelius. Son répertoire Sibelius inclut aussi le *Quintette pour piano en sol mineur*, les quatre quatuors pour piano et les œuvres complètes pour trio pour piano (cinq trios majeurs ainsi que des œuvres plus courtes). On lui remit en 1996 la médaille du lieu de naissance de Sibelius à Hämeenlinna. Il fut choisi Artiste de l'année par la société Sibelius du Royaume-Uni en 1999. Folke Gräsbeck a étudié le piano avec Tarmo Huovinen au conservatoire de Turku (1962-74) et il gagna le premier prix du concours Maj Lind en 1973. Il fit de nombreux séjours d'études à Londres où il fut l'élève privé de Maria Curcio-Diamond, elle-même une ancienne élève de Schnabel. Il a aussi étudié avec le professeur Erik T. Tawaststjerna à l'Académie Sibelius à Helsinki. Il travaille à l'Académie Sibelius depuis 1985; il y obtint une maîtrise en musique en 1997. Il a joué une trentaine de concertos pour piano et donné des concerts comme récitaliste, chambriste et accompagnateur de lieder aux Etats-Unis, en Egypte, Israël, aux Emirats Arabes Unis, Botswana, Zimbabwe et Mexique ainsi que dans plusieurs pays européens. Il a enregistré de nombreux disques sur étiquette BIS dont plusieurs font partie de l'édition complète des œuvres de Sibelius par cette compagnie. De ces enregistrements, le premier volume de la production de jeunesse de Sibelius pour piano solo fut choisi « Disque de l'année » en 2000 par le journal *Helsingin Sanomat*.

Also available – Sibelius Chamber Music

Complete Youth Production for Piano

Folke Gräsbeck

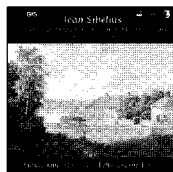
(BIS-CD-1067 / BIS-CD-1202)

Complete Youth Production for Violin & Piano

Jaakko Kuusisto / Folke Gräsbeck

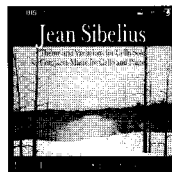
(BIS-CD-1022 / BIS-CD-1023)

Complete Works for Cello & Piano

Torleif Thedéen / Folke Gräsbeck

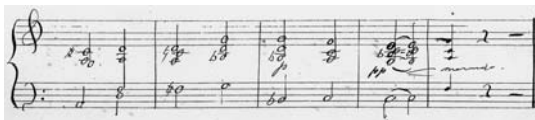
(BIS-CD-817)

Musical Examples

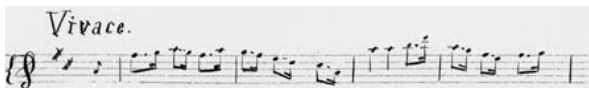
All the musical examples are taken from Sibelius's own manuscripts. The Sibelius family made a large donation of original manuscripts to Helsinki University Library in 1982, and all of the works on this CD come from that collection.

Musical Example 1

Trio in G major for two violins and piano, JS 205 (1883): II. *Adagio*, bars 55-59, piano part. The hymn-like phrases of the *Adagio* have a constant underlay of rhythmically uniform minims. Sibelius often used this type of long chordal writing in his works from the period 1883-86, and even in an intensified form in later works, cf. e.g. the *Impromptu* for piano, Op. 5 No. 1, *Valse triste*, Op. 44 No. 1 and *Tapiola*, Op. 112. In the [*Andante*] – *Adagio* – *Allegro maestoso* (track 6, introduction) and [*Andantino*] in *A major* (track 13) on this CD, the chord sequences also assume a melodic profile (cf. musical example 8).

Musical Example 2

Trio in G major for two violins and piano, JS 205 (1883): III. *Vivace*, bars 1-4, first violin part. In this brisk, lively last movement we find polska rhythms. The polska is regarded as Finland's oldest folk dance, with an independent tradition dating back to the seventeenth century.

Musical Example 3

[*Andante*] – *Adagio* – *Allegro maestoso* (1883), bars 28-31, score. Among Sibelius's favourite rhythmic patterns in 1883-84 included: 3 crotchets + rest, 3 crotchets + rest, 7 crotchets + rest, especially in the cello part. Cf. the beginning of the *Piano Trio in A minor*, JS 206 (1884): I. *Allegro con brio* (track 7); cf. also Haydn's *String Quartet No. 75 in G major*, which begins with 3 crotchets + rest (*alla breve*). Sibelius often played string quartets during the years 1882-91, and Haydn was one of his favourites right from the start of that period.

Musical Example 4

Piano Trio in A minor, JS 206 (1884): I. *Allegro con brio*, bars 127-128, cello part. It is fascinating to observe how early Sibelius began to take an interest in advanced triplet structures and themes, elements which he adapted and used throughout his career. The introduction to the *Allegro* is also reproduced in the biographies by Erik Furuhjelm and Erik Tawaststjerna. They only mention this movement, dating it to 1881 (which is almost certainly too early).

Musical Example 5

Piano Trio in A minor, JS 206 (1884): II. *Andante*, bars 7-8, piano part. This type of phrase, 5 (3+2) crotchets + rest, is also part of Haydn's vocabulary. Cf. e.g. the famous theme at the beginning of the *Andante con variazioni* in Haydn's *Symphony No. 75 in D major*, or the introduction to his *String Quartet No. 63 in B flat major*, Op. 76 No. 4 [Hob. III/78].

Musical Example 6

Allegro in D major, JS 27 (1886), bars 31-38, violin part (from the score). Sibelius had doubts about the long rests in bars 31-36, and shortened them to just one crotchet rest per note. On this recording we play the earlier version as far as bar 36; the long rests are reminiscent of the long rests at the end of the *Symphony No. 5 in E flat major*, Op. 82. The *Allegro* features polka rhythms, such as the typical polka phrase ending of two quavers and a crotchet at the end of bar 38.

Musical Example 7

Piano Trio in A minor, 'Hafräsk', JS 207 (1886): I. *Allegro maestoso*, bars 1-4, score (older version, with the modulation to C major as early as bar 3). The phrasing is often dominated by the syncopation crotchet + minim + crotchet; this was a favourite syncopation of Sibelius, who used it in a large proportion of his opus-numbered production. According to this syncopation, the second crotchet of the bar would be stressed in bars 1, 2 and 4. The water smudge in bar 3 might be from a boat trip in Hafräsk, or from the bank vault in which the manuscript was kept until 1982, and where some of the originals suffered water damage.

Musical Example 8

Piano Trio in A minor, 'Hafräsk', JS 207 (1886): IV. Rondo, bars 81-84, score. The hymn-like chord sequences in the lively *tutti*; these were previously introduced by the piano. Both the chord sequences and certain dotted, ascending melodic elements are strikingly reminiscent of the *Impromptu* for piano, Op. 5 No. 1. See also musical example 1.

INSTRUMENTARIUM

Jaakko Kuusisto	Violin: Matteo Goffriller 1702
Satu Vänskä	Violin: Nicolaus Gagliano
Marko Ylönen	Cello: Matteo Goffriller / Hieronymus Köstler (Stuttgart)
Folke Gräsbeck	Grand Piano: Steinway D. Piano technician: Östen Häggmark

Recording data: 2002-04-05/07 at Danderyd Grammar School (Danderyds Gymnasium), Sweden
Balance engineer/Tonmeister: Uli Schneider

Neumann microphones; Studer mixer; Genex GX 8500 MOD recorder; Sennheiser headphones

Producer: Uli Schneider

Digital editing: Uli Schneider

Cover text: © Folke Gräsbeck 2003

Translations: Andrew Barnett (English); Teemu Kirjonen (Finnish); Horst A. Scholz (German);
Arlette Lemieux-Chéné (French)

Front cover painting: watercolour by Mariusz Robaszkiewicz, *Hafräsk Bay*, 2003

Photograph of Folke Gräsbeck: © Erik Uddström

Typesetting, lay-out: Andrew Barnett, Compact Design Ltd., Saltdean, Brighton, England

BIS CDs can be ordered from our distributors worldwide.

If we have no representation in your country, please contact:

BIS Records AB, Stationsvägen 20, S-184 50 Åkersberga, Sweden

Tel.: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 30 • Fax: 08 (Int.+46 8) 54 41 02 40

e-mail: info@bis.se • Website: www.bis.se

© & © 2003, BIS Records AB, Åkersberga.

Under perioden 2002-2005 erhåller BIS Records AB stöd till sin verksamhet från Statens kulturråd.

Hafräsk Bay. This was the scenery where the Sibelius family trio played ‘water music’ concerts in a large fishing boat in the summer of 1886. In his youth, Sibelius used to enjoy playing the violin on a big rock with a good view – such as the rocky outcrop on the left of the front cover painting. Sibelius used to give endless concerts ‘to the birds’.